

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Första kammaren.

Nr 5.

Tisdagen den 27 augusti.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Herr statsrådet *Domö* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 20, angående ändring i grunderna för utlämnande av torvlån från industri-lånefonden; och

nr 23, med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring m. m. vid krig.

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 20, angående ändring i grunderna för utlämnande av torvlån från industrilånefonden, samt tredje särskilda utskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 23, med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring m. m. vid krig. Vartdera utskottet torde få behandla jämväl de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i respektive ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Två protokollsutdrag, innefattande berörda båda inbjudningar, justerades och avsändes till andra kammaren.

Justerades protokollen för den 21, 24 och 26 innevarande månad.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 41, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts propositioner nr 21, angående anslag till lånefonden för inköp av gasgeneratorer för motordrift, nr 22, angående anvisande av medel till spanmålskreditfonden, samt nr 24, angående vissa åtgärder för bekämpandet av tuberkulos hos nötkreatur, m. m.

Vid härefter skedd föredragning av ifrågavarande kungl. propositioner hänvisades desamma till andra särskilda utskottet.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran tredje särskilda utskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnpliktslån.

På framställning av herr talmannen beslöts att berörda utlåtande skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Föredrogos och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 20 och 23.

Justerades ett ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.05 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 28 augusti.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmäldes och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 6, angående fortsatt giltighet av gällande förskottsstat för försvarsväsendet m. m.;

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser vissa anslag till hov- och slottsstaterna;

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående anslag till vissa befästningsanläggningar;

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser sjätte huvudtiteln;

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser sjunde huvudtiteln;

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser kapitalinvesteringar i statens affärsverksfonder m. m.;

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av vattenrätt i Ume älv m. m.; samt

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av skyddsrum vid vissa skyddshem.

Upplästes två från andra kammaren ankomna protokollsutdrag, nr 44 och 45, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 20, angående ändring i grunderna för utlämnande av torvlån från industri-lånefonden, m. m. samt att tredje särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 23, med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring m. m. vid krig, m. m.

Vid sedermera skedd föredragning av berörda kungl. propositioner hänvisades desamma, nr 20 till andra särskilda utskottet och nr 23 till tredje särskilda utskottet.

Föredrogs ånyo tredje särskilda utskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnpliktslån. *Förordningsförslag om värnpliktslån.*

Genom en den 1 augusti 1940 dagtecknad proposition, nr 16, vilken hänvisats till tredje särskilda utskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning om värnpliktslån.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa jämkningar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till förordning om värnpliktslån, måtte för sin del antaga i utlåtandet infört förslag till förordning om värnpliktslån.

I berörda förordningsförslag voro 2 och 3 §§ så lydande:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

(i utskottets förslag:)

2 §.

Värnpliktslånenens förvaltning handhaves under statskontorets överinseende av länsstyrelserna.

Låneverksamheten i övrigt handhaves å statens vägnar av statens arbetsmarknadskommission och av särskilda värnpliktslånenämnder med biträde av de i krigsfamiljebidragsförordningen avsedda familjebidragsnämnderna.

Arbetsmarknadskommissionen har att vaka över att låneverksamheten bedrivs i enlighet med denna förordning och med stöd av densamma meddelade föreskrifter samt att i sådant avseende till ledning för vederbörande värnpliktslånenämnder och familjebidragsnämnder meddela nödiga råd och anvisningar.

3 §.

Värnpliktslånenämnd skall finnas i varje län (Stockholms stad) samt bestå av tre ledamöter. Av dessa utser Kungl. Maj:t två, därav en tillika ordförande, ävensom suppleanter för dessa. En ledamot, tillika sekreterare, jämte suppleant för denne utses av länsstyrelsen.

Ersättning till värnpliktslånenämndernas ledamöter och suppleanter bestämes av Kungl. Maj:t.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herrar *Gärde, Hagman, Tamm, Wistrand, Ewerlöf, John Gustavson, Lindqvist, Olsson* i Mellerud, *Gezelius* och *Wallén*, vilka på anförda skäl föreslagit riksdagen att antaga i reservationen infört förslag till förordning om värnpliktslån.

Reservanternas förordningsförslag skilde sig från det av utskottet framlagda förslaget bland annat därutinnan, att 3 § utelämnats och 2 § avfattats sålunda:

Värnpliktslånenens förvaltning handhaves under statskontorets överinseende av länsstyrelserna.

Låneverksamheten i övrigt handhaves å statens vägnar av statens arbetsmarknadskommission med biträde av de i krigsfamiljebidragsförordningen avsedda familjebidragsnämnderna.

Herr **Gärde**: Den till behandling föreliggande propositionen avser beviljande av värnpliktslån åt vissa kategorier värnpliktiga. Det förslag, som

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

däri innefattas, kan sägas i sak vara tillstyrkt av utskottet. På denna punkt har inom utskottet praktiskt taget rätt enhällighet. I likhet med departementschefen har utskottet behjärtat det behov, som otvivelaktigt föreligger att stödja de värnpliktiga, som varit inkallade till förstärkt försvarsberedskap eller vid mobilisering. Jag skall icke uppehålla mig vid de skäl, som ligga till grund för en sådan stödåtgärd. Inom utskottet ha olika meningar alltså rätt i fråga om organisationen av denna hjälpverksamhet. För att få en bakgrund till belysningen av denna organisationsfråga torde det emellertid vara lämpligt att jag även i korthet redogör för själva förslaget innebörd, och jag får då också tillfälle att uppehålla mig vid de smärre jämkningar och erinringar, som utskottet, ävenledes enhälligt, har ansett sig böra göra i själva sakfrågan.

Enligt propositionen och det lagförslag, som är bifogat propositionen, skall värnpliktslån utgå till värnpliktiga som varit inkallade vid mobilisering eller vid förstärkt försvarsberedskap. Denna bestämmelse innefattar emellertid icke sådana kategorier av vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap inkallade, som icke äro att hänföra till värnpliktiga i egentlig mening. På denna punkt har utskottet ansett sig böra något utvidga omfattningen av de kategorier som kunna komma i åtnjutande av värnpliktslån. Man har härvid särskilt tänkt på reservbefälet. Emellertid har man icke velat i själva lagtexten avgränsa dessa ytterligare kategorier, utan man har lagt i Kungl. Maj:ts hand att bestämma vilka kategorier, som ytterligare må komma i åtnjutande av dessa lån.

Förutsättningarna för erhållande av lån regleras i 4 § i Förordning om värnpliktslån. Av detta lagrum framgår att värnpliktslån ej utan synnerliga skäl må utgå till värnpliktig, vars tjänstgöring under de senast förflutna tolv månaderna före låneansökans ingivande understigit sextio dagar. Detta är alltså det minimikrav beträffande tjänstgöringstiden som skall vara uppfyllt. Vad angår förutsättningarna i övrigt gäller att sökanden till följd av värnpliktstjänstgöringen råkat i svårigheter av ekonomisk art, vilka kunna befaras äventyra hans möjligheter att efter slutad tjänstgöring vinna utkomst i det yrke eller den näring, varav han före inkallelsen haft sin bärgning, eller vilka eljest innebära en avsevärd rubbning av hans ekonomi. Det är alltså i första hand fråga om yrkes- och näringsidkare, men även andra grupper av värnpliktiga kunna här komma i åtanke. Förutsättningen på den punkten är att tjänstgöringen inneburit en avsevärd rubbning av vederbörandes ekonomi. Ett annat villkor är att sökanden gjort vad på honom skäligen ankommit för att avvärja svårigheterna och slutligen att sökanden måste antagas vara ur stånd att utan det allmännas hjälp inom skälig tid övervinna svårigheterna. Det är alltså en i hög grad diskretionär prövning som ankommer på de låneprövande myndigheterna. I olikhet med vad fallet är vid åtskilliga andra låne- och bidragsformer äro för detta understöd av statsmedel icke några fixerade gränser uppdragna, utan prövningen är i praktiskt taget varje punkt beroende på vederbörande myndighets omdöme och erfarenhet på området. Förutom värnpliktslånen förekommer ju statligt understöd till de värnpliktiga i flera andra former. Jag vill särskilt erinra om familjebidragen, och bland dessa kanske främst det s. k. näringsbidraget, som i viss mån har enahanda syfte som dessa lån. Man har också inom utskottet diskuterat frågan, huruvida den som erhåller näringsbidrag överhuvud taget skall vara berättigad att även erhålla värnpliktslån, men man har icke gjort något kategoriskt uttalande på denna punkt. Fall kunna otvivelaktigt förekomma, om de också äro undantag, då bägge åtgärderna kunna vara berättigade. Vad jag här vill påpeka är endast att denna prövning blir i hög grad diskretionär.

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

Vad angår värnpliktslånen storlek är föreskrivet, att de må beviljas med lägst tvåhundra och högst fyratusen kronor. Lånen äro räntefria och skola i regel utlämnas utan säkerhet. Beträffande amortering gäller att lånen i regel skola återbetalas med en femtedel om året. Från denna amorteringsplan kunna dock vissa avvikelser medgivas.

Jag övergår därefter till den i propositionen föreslagna organisationen. Som jag redan nämnde har denna understöds- eller hjälpform ett ganska nära samband med familjebidragen, och departementschefen har också betonat, att i fråga om valet av de myndigheter som skola pröva dessa frågor, man bör söka anknytning till den organisation, som gäller för familjebidragen. Med denna utgångspunkt äro två myndigheter redan givna, nämligen de kommunala familjebidragsnämnderna och arbetsmarknadskommissionen. Departementschefen har emellertid i denna organisation infört en mellaninstans, nämligen en länsvis utsedd lånenämnd, värnpliktslånenämnden. Denna skall bestå av tre ledamöter, av vilka två, däribland ordföranden, utses av Kungl. Maj:it och en, tillika sekreterare, av länsstyrelsen. Beträffande fördelningen av uppgifterna mellan dessa tre instanser, familjebidragsnämnderna, länsnämnderna och arbetsmarknadskommissionen, gäller i huvudsak följande. Familjebidragsnämnden är den, till vilken ansökan skall inges. Den har att verkställa utredning i ärendet, men har ingen beslutanderätt. Sedan utredningen verkställt, översändas handlingarna till länsnämnden, som i regel är den som beslutar. I vissa fall skall emellertid länsnämndens beslut underställas arbetsmarknadskommissionen, och det viktigaste av dessa fall är då det lånebelopp, som nämnden beviljar, överstiger ettusen kronor. Dessutom kan över länsnämndens beslut besvär anföras hos arbetsmarknadskommissionen. Denna besvärsmätt blir så till vida ensidig, som det allmänna inte har någon representant i lånenämnden som å statens vägnar kan fullfölja talan mot dess beslut, och det blir alltså endast den länsökande, för vilken besvärsmätt står öppen. Det allmännas intresse är dock i viss mån tillgodosett genom att, som jag nämnde, beslut om högre lånebelopp än ettusen kronor skall underställas arbetsmarknadskommissionens prövning.

Jag skall härefter yttra några ord om finansieringen av denna verksamhet. Sociala försvarsberedskapskommittén har uppskattat det belopp, som av statsmedel skulle tagas i anspråk under löpande budgetår, till fem miljoner kronor. Denna uppgift är emellertid icke grundad på några som helst beräkningar, utan beloppet är tillyxat efter vad man har på känn. Sociala försvarsberedskapskommittén har meddelat utskottet — vilket också framgår av handlingarna i ärendet — att man överhuvud taget saknar hållpunkter för att bedöma hur stort belopp av statsmedel, som kommer att tagas i anspråk. Med all sannolikhet äro emellertid dessa fem miljoner i lägsta laget, och mycket talar för att beloppet kommer att överskridas flera gånger om. Svårigheten att beräkna beloppet sammanhänger naturligtvis med att de direktiv, som givits, äro ganska svävande och i hög grad göra lånen beviljande beroende av omdömet. Detta är ju ingen anmärkning mot det sätt varpå man ordnat denna sak, utan endast ett konstaterande av faktum.

Departementschefen har i samråd med finansministern förordat att det erforderliga beloppet tills vidare skall avföras från anslag å förskottsstaten för försvarsväsendet, alltså från de rena försvarsanslagen, och utskottet har icke gjort någon erinran mot denna anordning. Med hänsyn till de vittutseende förpliktelser, som kunna uppkomma för statskassan, har emellertid utskottet — som på denna punkt är enhälligt — frambållit att man bör följa utvecklingen med största vaksamhet och har även ur denna synpunkt förordat en förstärkt ställning för arbetsmarknadskommissionen såsom tillsynsmyndighet.

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

Jag återkommer senare till denna punkt. Utskottet säger i detta avseende följande: »Oavsett det behjärtansvärda i den nu avsedda hjälpverksamheten finnas dock — särskilt i nuvarande statsfinansiella läge, då kristidens bördor vila tungt å alla samhällsgrupper, även de mindre bemedlade — vissa gränser för verksamheten, vid vilka spörsmålet om avvägningen av ifrågavarande förmaner, som ytterst måste bekostas av övriga samhällsmedlemmar, ånyo måste upptagas till övervägande. Utskottet anser sig därför böra förutsätta att, därest verksamheten skulle visa sig vara av annan storleksordning än som av kommittén uppskattningsvis angivits, Kungl. Maj:t i god tid bereder nästkommande års lagtima riksdag tillfälle att taga ställning till det inträdda läget.»

Jag övergår nu till de delar av utskottsutlåtandet där det rätt meningsskiljaktigheter och där bland annat jag tillsammans med åtskilliga andra av utskottets ledamöter har reserverat mig. Det gäller frågan om organisationen av hjälpverksamheten. Utskottets majoritet intar i detta avseende samma ståndpunkt som propositionen. Denna ståndpunkt överensstämmer också med sociala beredskapskommitténs förslag. Även majoriteten har dock haft på känn att dessa frågor borde bli föremål för en enhetlig tillämpning och därför föreslagit ett tillägg till förordningen, ett tillägg som dock enligt min mening endast är ett förtydligande, nämligen att arbetsmarknadskommissionen såsom högsta instans har att vaka över att låneverksamheten bedrivs i enlighet med denna förordning och med stöd av densamma meddelade föreskrifter samt att i sådant avseende till ledning för vederbörande värnpliktslånenämnder och familjebidragsnämnder meddela nödiga råd och anvisningar. Reservanterna å sin sida ha funnit att en sådan tillsyn icke är en tillräcklig garanti för den enhetliga tillämpning, som särskilt ur statsfinansiell synpunkt är av betydelse, och ha funnit ett stöd för denna sin ståndpunkt i ett uttalande av socialstyrelsen, där det mycket starkt framhålles behovet av en enhetlig, central prövning av dessa ärenden. Även departementschefen har uppenbarligen ställt sig mycket tveksam till denna fråga, vilket framgår av ett i propositionen återgivet uttalande. Han säger där: »Även enligt min mening hade det icke minst med hänsyn till den redan nu utomordentligt omfattande krisorganisationen, varit lyckligast om man kunnat undvika att tillskapa dessa nya organ» (det är här fråga om länsnämnderna) »och i stället kunnat, såsom socialstyrelsen i sitt yttrande föreslagit, överlämna beslutanderätten i samtliga värnpliktslåneärenden till arbetsmarknadskommissionen, vilken ju även enligt förslaget skall hava att besluta i de viktigare låneärendena.» Att departementschefen emellertid inte har velat förorda denna ståndpunkt sammanhänger med vad han yttrar om att arbetsmarknadskommissionens arbetsbörda skulle i alltför hög grad ökas.

Inom utskottet har såsom ett ytterligare stöd för propositionens ståndpunkt anförts att skyndsamheten i ärendenas handläggning skulle befordras genom att denna mellaninstans inrättades. Att en sådan skyndsamhet i ärendenas avgörande är önskvärd och av behovet påkallad, därom råder ju ingen som helst meningsskiljaktighet. Frågan gäller endast huruvida utskottets påstående att skyndsamheten befordras genom länsnämnderna är riktigt eller icke och om man icke kan nå denna skyndsamhet på annat sätt. Jag skall strax återkomma till denna sak.

Reservanternas skäl för sin ståndpunkt är i första hand vikten av — vilken också departementschefen framhåller — att anknyta prövningen till den prövning som äger rum i fråga om familjebidragsärendena. Även familjebidragen utgöra ju en hjälpform, som ställes till de värnpliktigas förfogande, och det är då av vikt att dessa båda hjälpformer samordnas. Ur den synpunkten finns ingenting att invända mot familjebidragsnämnderna och arbetsmark-

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

nadskommissionen, utan det råder full enighet om att dessa institutioner skola ha hand om låneärendena. Mera tveksam kan man i detta avseende vara gentemot länsnämnderna, som ju komma att syssla enbart med låneärenden och alltså, efter vad vi kunnat finna, inte komma att äga någon större erfarenhet på detta område och framför allt inte ha tillräcklig möjlighet att samordna de olika hjälpformerna.

Reservanternas andra motiv är betydelsen av en enhetlig tillämpning. Här gäller det i första hand statens egna ekonomiska intressen. Man har ju endast en mycket allmän uppfattning om, inom vilka ekonomiska gränser denna verksamhet kommer att röra sig. I sådana fall är det av ännu större vikt att staten från början genom en central organisation får ett grepp över verksamheten och kan överblicka till vilka konsekvenser den leder. Men denna centrala prövning är också av stor betydelse med hänsyn till de lånsökande själva, så att rättvisa skall kunna skipas mellan lånsökande från landets olika delar.

Det är just rättvisesynpunkten som jag anser har så stor betydelse. En lånsökande vänder sig till länsnämnden i ett län och får lån, en annan lånsökande i precis samma situation vänder sig till länsnämnden i ett annat län och får avslag. Man kan invända, att detta kan rättas genom att den som fått avslag besvärar sig, men det är mycket möjligt att arbetsmarknadskommissionen också avslår ansökan. Den som gick till en mera generös nämnd fick alltså lån, trots att den centrala organisationen anser att lån i ett dylikt fall icke skall utgå.

Därtill kommer, som jag redan har framhållit, att de förutsättningar, som förordningen anger för att lån skall utgå, äro i hög grad diskretionära och så gott som uteslutande omdömesfrågor. Under den behandling som utskottet ägnade detta ärende, liksom också efter det att utskottet avgivit sitt utlåtande, ha till mig från flera håll framställts förfrågningar hur författningen i vissa fall skulle tolkas. Man har anfört typfall, gällande studerande och andra, och jag måste säga att åtskilliga av de pretentioner man ställer på denna låneform gå så långt, att om de skulle uppfyllas och förordningen ges en så liberal tolkning, komma statens ekonomiska förpliktelser att stiga till ganska avskräckande belopp.

Enligt min mening är det icke tillräckligt, att arbetsmarknadskommissionen har införts som tillsynsmyndighet. Det möter särskilt stora svårigheter för en tillsyn på detta område. Redan så snart författningen träder i tillämpning kan man vänta, att ett oerhört stort antal lånsökande anmäla sig och kräva en skyndsam behandling av ärendena. Det är icke lätt för den centrala övervakningsmyndigheten att i en sådan situation gripa in med råd och anvisningar, och det skulle i varje fall vålla ganska avsevärda dröjsmål med ärendenas avgörande.

Jag kommer härefter till den enligt min mening viktigaste invändningen mot enhetlig, central prövning, nämligen att genom länsnämndernas slopande behandlingen av dessa ärenden skulle fördröjas. Det är klart att om dessa ärenden skola förläggas till arbetsmarknadskommissionen, en förstärkning kräves av kommissionens arbetskrafter. Inom parentes vill jag säga att en sådan förstärkning givetvis kommer att dra betydligt mindre kostnader än den organisation som propositionen bygger upp. Vidare måste åtgärder vidtagas för en rationell arbetsfördelning inom arbetsmarknadskommissionen. Tydligt är att arbetsmarknadskommissionen i sin helhet endast bör pröva vissa viktiga principfrågor, under det att sysslandet med de olika låneansökningarna måste delas upp på olika avdelningar. Om arbetsmarknadskommissionen

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)
 får en tillräcklig arbetsförstärkning, förlorar enligt min mening invändningen att ärendenas avgörande skulle fördröjas i allt väsentligt sin betydelse. Man måste också säga sig att denna anordning med tre instanser i ett flertal fall leder till att avgörandet fördröjes. Först skall familjebidragsnämnden göra sin utredning. Sedan skola handlingarna insändas till länsnämnden, och eventuellt skall en lånsökande, som får avslag, besvara sig hos arbetsmarknads-kommissionen. I ett annat fall kan det gälla en ansökan, där länsnämndens beslut skall underställas arbetsmarknads-kommissionens prövning. Även då fördröjes avgörandet. Min uppfattning är, att om arbetsmarknads-kommissionen organiseras på ett riktigt sätt, kommer uteslutandet av länsinstansen snarare att befordra ett skyndsamt avgörande av dessa ärenden. Men den viktigaste synpunkten är givetvis de stora statsfinansiella intressen, som stå på spel, och det ligger med hänsyn till dessa i sakens natur att frågorna böra handhavas av en central myndighet, som står i nära kontakt med den centrala finansledningen.

Från dessa utgångspunkter är den lagtext, som återfinnes i reservationen. utarbetad. Den företer i sakligt avseende inga avvikelser från den lagtext som är bifogad utskottsutlåtandet, med undantag av att i reservanternas lagtext införts de ändringar, som betingas av deras ståndpunkt i organisationsfrågan. Jag skall inskränka mig till denna redogörelse och ber, herr talman, att få yrka bifall till den under 1) upptagna, av mig m. fl. avgivna reservationen.

Enär herr statsrådet *Andersson* anmält sig vilja avlämna en kungl proposition, avbröts nu behandlingen av det föreliggande utlåtandet.

Herr statsrådet *Andersson* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 19, angående medgivande för Stockholms stad att vidtaga åtgärder för reglering av Mälaren m. m.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Jag får hemställa, herr talman, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts nu avlämnade proposition nr 19, angående medgivande för Stockholms stad att vidtaga vissa åtgärder för reglering av Mälaren m. m., ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

*Förordnings-
förslag om
värnpliktslån.*
(Forts.)

Fortsattes överläggningen angående tredje särskilda utskottets utlåtande nr 5.

Herr **Olsson, Karl Johan**: Herr talman! Efter den sakliga redogörelse som utskottets ärade ordförande har lämnat för utskotts-förslagets innehåll, finns det ingen anledning för mig att gå in på de få avvikelser som utskottet har gjort från den kungl. propositionen. Då det emellertid i utskottet finns icke mindre än elva reservanter, och den föregående ärade talaren har uppträtt som

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

talesman för dessa, finns det kanske anledning att med några ord motivera den inställning som utskottsmajoriteten har till de omtvistade punkterna i förslaget.

Inledningsvis vill jag understryka att det har rätt fullständig enighet i utskottet om en sak, nämligen om det behjärtansvärda ändamålet. Det har inte rätt någon meningsskiljaktighet om att statsmakterna här borde träda hjälpsamt emellan, och i den mån man har haft något att invända, har det närmast gällt att det varit önskvärt om staten i vissa fall kunde lämna hjälp även i annan form än låneformen. Detta gäller särskilt vissa värnpliktiga som ha varit inkallade mycket lång tid, i vissa fall över ett år, och under denna tid förgäves väntat på avlösning. Det förhållandet att utskottet starkare än Kungl. Maj:t framhåller den statsfinansiella sidan av saken betyder självfallet inte att det rätt några delade meningar mellan Kungl. Maj:t och utskottet beträffande de statsfinansiella synpunkternas betydelse. Det betyder däremot att inom utskottet har yppats en viss oro för de ekonomiska konsekvenserna av det föreliggande förslaget. Denna oro är ganska naturlig. Dels äro kraven på staten och därmed också på medborgarna ganska stora och tendera att bli allt större, dels är det för närvarande fullständigt omöjligt att överblicka hur mycket denna verksamhet framdeles kan komma att kosta. I sociala försvarsberedskapskommitténs betänkande har framkastats siffran fem miljoner, avseende budgetåret 1940/41. Det är dock ingen som tror, att det tillnärmelsevis kommer att hålla sig vid detta belopp. I den gissningstävlan, som förekommit, har man nämnt en mångdubbel siffra, ja, rentav den tiodubbla. Men ingen kan, som sagt, med säkerhet yttra något om vad denna verksamhet kan komma att kosta, när den kommer till utförande.

Emellertid har inom utskottet en av reservanterna — herr Holmbäck — hävdadt den meningen, att det riktigaste skulle ha varit att man hade fixerat ett belopp, som hade ställts till arbetsmarknadskommissionens förfogande för att av kommissionen fördelas på de olika länsnämnderna — i händelse man beslutade införa länsnämnder — varvid ifrågavarande myndigheter då hade haft att hålla sig inom denna kostnadsram och inte kunde ha beviljat ytterligare värnpliktslån, utan att nya medel ställdes till förfogande. Som stöd för denna uppfattning har reservanten anfört, att vissa andra län, t. ex. bosättningslån, lämnas under liknande förutsättningar. Den ärade reservanten förbiser emellertid en skillnad, som existerar mellan dessa bosättningslån och de värnpliktslån, varom det här fråga. Det förra lånet avser ju att täcka ett permanent behov under vad man skulle kunna kalla normala situationer. Värnpliktslånen däremot avse att tillgodose ett akut behov, som uppstår till följd av inkallelser till försvarsberedskap. Här gäller det att hjälpa människor, som ha ryckts ifrån sitt arbete och sin utkomstmöjlighet för att fullgöra en fosterländsk plikt och som på grund därav ha kommit i svårigheter. Jag förstår inte, hur man överhuvud taget kan tänka sig, att man skulle kunna behandla dessa på så sätt, att man lämnar ut lån till kanske ett mindretal av de behövande och sedan klipper av för de andra med den förklaringen, att det inte finnes några pengar. Många av dem, som komme efteråt, skulle kanske vara i mycket större behov av hjälp än de, som råkade komma först med sina ansökningar. Att portionera ut ett anslag på de olika länen och säga, att varje län har att hålla sig inom det belopp, som ställts till förfogande, är enligt min mening omöjligt, och det av två anledningar. För det första är den sociala strukturen ganska olika i olika län och därmed också hjälpbehovet avsevärt olika. För det andra drabba inkallelserna som bekant olika i olika delar av landet och vid olika tider. Ett avvisande av den Holmbäckska linjen beträffande finansieringsfrågan innebär givetvis inte, att man förklarar sig beredd till obe-

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

gränsade utgifter för ändamålet. Genom att föreslå en strängare central övervakning av verksamheten och genom att uttala önskvärdheten av att riksdagen beredes tillfälle att ta ställning till finansieringsfrågan, därest något avsevärt högre belopp skulle komma att utgå för ändamålet, har utskottet velat beakta just den statsfinansiella sidan av saken.

Den stora tvistefrågan i utskottet har emellertid inte varit frågan om huruvida denna verksamhet skall bedrivas eller inte eller på vad sätt eller i vilken omfattning den skall finansieras, utan det har varit frågan om organisationen. Redan från början fanns det en ganska stor olust inom utskottet inför tanken att tillskapa nya länsnämnder, och denna olust var till finandens inte bara bland dem, som ha reserverat sig, utan även bland dem, som nu råka tillhöra utskottets majoritet. Man har nog en känsla av att det inte går att hålla på med att tillskapa nya organ undan för undan, och man är inte så alldeles säker på att institutionen länsnämnder eller s. k. tremannanämnder är någon särdeles ändamålsenlig inrättning. Inom parentes vill jag här gentemot herr Gärde säga, att jämförelsen med mödrahjälpsnämndernas verksamhet kanske inte är riktigt rättvis. En av anledningarna till att mödrahjälpsnämndernas verksamhet har lämnat en del övrigt att önska var otvivelaktigt, att där inte fanns någon stark tillsynsmyndighet, som höll sin hand över dessa nämnder. Det tillskapas nu genom ett beslut, som riksdagen kommer att fatta senare. Men här har utskottet försökt att redan från början skapa en sådan central tillsynsmyndighet, som skall kunna dirigera verksamheten så att det inte skall uppstå sådana missförhållanden, som enligt uppgift lära ha förekommit vid behandlingen av mödrahjälpsärenden.

För min del var jag först hågad att på denna punkt gå emot den kungl. propositionen. Min första tanke var, att man borde lägga beslutanderätten i dessa angelägenheter hos familjebidragsnämnderna, som ju otvivelaktigt ha tillvunnit sig en viss erfarenhet på området och sålunda sitta inne med den största sakkunskapen i detta hänseende. Emellertid har det gjorts ganska starka och, jag måste erkänna, ganska vägande invändningar mot denna tanke. Det är givet, att oenhetligheten i tillämpningen skulle komma att bli mycket större, om beslutanderätten skulle fördelas på över tvåtusen olika nämnder i landet, än om koncentrerade beslutanderätten till en eller möjligen ett tjugotal institutioner. Vidare har jag överhuvud taget ansett det vara olämpligt, att en kommunal institution skall besluta över användningen av medel, till vilka kommunen själv inte lämnar något som helst bidrag. Man har ansett, att en förutsättning för att familjebidragsnämnderna skulle kunna få ta hand om denna verksamhet vore, att kommunerna engagerade sig ekonomiskt, t. ex. genom att de finge lov att lämna visst bidrag. Jag har inte funnit det vara rimligt, att kommunerna skulle åläggas några bördor för denna verksamhet, och därför har jag också måst slopa den där tanken på att familjebidragsnämnderna skulle bli beslutande instanser. Min nästa tanke var densamma som reservanterna ha kommit in på, nämligen att lägga beslutanderätten hos en central myndighet, antingen arbetsmarknadskommissionen eller en nyskapad myndighet vid sidan av denna, men vid närmare begrundande har jag måst släppa även denna tanke.

Vi ha inom utskottet haft mycket ingående överläggningar i organisationsfrågan, både inbördes och med arbetsmarknadskommissionens ordförande, som har ställt sig till utskottets förfogande. Under dessa överläggningar har det framgått, 1) att arbetsmarknadskommissionen för närvarande är en mycket arbetstyngd institution, 2) att arbetsmarknadskommissionen har tjänstemän, som redan i viss utsträckning ha sysslat med familjebidragsärenden och på grund därav ha förvärvat en viss sakkunskap på området, som behövs för en

Förordningsförslag om värnpliktlån. (Forts.)

central behandling av de där frågorna, och 3) att arbetsmarknadskommissionen inte kan avstå från dessa tjänstemän för ett eventuellt nytt kansli, som skulle för en central värnpliktlånenämnds räkning behandla dessa ärenden. Med en sådan centralisering av denna verksamhet riskerade man alltså, att behandlingen och avgörandet av lånefrågorna skulle dra långt ut på tiden, mycket längre än som kan anses vara försvarligt med hänsyn till behovet. En stockning skulle inträda, och de behövande skulle få vänta alltför lång tid på att få sina lån eller i varje fall på avgörandet. Den risken vågade vi inte taga. Det är av vikt inte bara att det lämnas hjälp, utan i många fall även att denna hjälp lämnas snabbt, och det är klart, att man får lov att fästa mycket stort avseende vid frågan om behandlingssättet, huruvida man kan åstadkomma en skyndsam behandling eller om man fördröjer behandlingen av ärendena. Vi röra oss här på ett mycket känsligt område, och man har att ta hänsyn till både de olägenheter, som kunna uppstå för de värnpliktiga genom ett långvarigt dröjsmål, och det missnöje, som självfallet skulle bli en följd av ett sådant dröjsmål. I den situationen ha vi i valet mellan en central myndighet med risk för försenad behandling och länsnämnderna med viss risk för ojämnhet i tillämpningen och kanske inte fullt så effektiv kontroll måst välja de senare.

Nu säga visserligen reservanterna, att det skulle gå lika fort att få dessa ärenden behandlade och avgjorda, om man i arbetsmarknadskommissionen inrättade en särskild avdelning, som skulle behandla dessa ärenden. Detta uttalande får gälla för vad det kan. Det är i varje fall en åsikt, vars tillförlitlighet inte är nöjaktigt styrkt. Mot denna uppfattning stå bestämda förklaringar från den på området mest sakkunniga myndigheten om att det föreligger risk för en försening i behandlingen, och denna uppfattning hos sagda myndighet kan man inte utan vidare vifta bort. Kvar står sålunda av reservanternas resonemang enligt min mening endast det, att i de rena besvärfallen, om vilka herr Gärde talade, skulle måhända en skyndsammare behandling kunna åstadkommas genom det av reservanterna föreslagna tillvägagångssättet.

Jag tror inte att jag gör mig skyldig till misstag, om jag säger, att det är uteslutande dessa synpunkter, som varit vägledande för majoriteten, när den i valet mellan en central myndighet och de av Kungl. Maj:t föreslagna länsnämnderna ha stannat för tillstyrkande av den kungl. propositionen i denna del. Utskottsmajoritetens ställningstagande betyder sålunda inte, att det råder någon meningsskiljaktighet i frågan om att en central myndighet ur vissa andra synpunkter ställer sig fördelaktig. Som läget emellertid nu är, hoppas jag att kammaren följer utskottet. Det är av vikt, att någonting blir gjort och att det blir gjort utan onödig tidsutdräkt. Vi röra oss på ett så ömtåligt område, att vi inte böra ta risken av att få en ordning, som medför trassel och förseningar och därigenom skapar olägenheter för de värnpliktiga och missnöje såväl bland dem som bland andra medborgare.

Till sist kanske det tillåtes mig att säga några ord om den första delen av herr Holmbäcks reservation. Han anmärker på att utskottet har behandlat ärendet innan motionstiden hunnit gå ut. Han har utan tvivel rätt i att man inte utan tvingande skäl bör företaga ett ärende till avgörande, innan riksdagens ledamöter ha haft tillfälle att utnyttja den i grundlagen stadgade motionstiden, men jag tror inte, att man i detta fall kan säga, att riksdagens ledamöter ha beretts någon olägenhet genom den mera skyndsamma behandling, som utskottet har ägnat frågan. Jag skulle ha förstått den ärade reservanten, om han hade hävdad den meningen, att riksdagsmännen hade bort stanna kvar i Stockholm och slutbehandla ärendet enligt gängse tågordning i stället för att göra ett uppehåll för landstingsarbete och valrörelse. Nu riktar sig reservanten i fråga endast mot att utskottet tagit upp propositionen till be-

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

handling och avgörande. I realiteten har han alltså förordat, att frågan inte skulle bli föremål för beslut förrän i senare hälften av september. För en sådan uppfattning i en för många brådskande fråga har jag ingen förståelse. På anförda skäl yrkar jag, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag ber att få uttala min tillfredsställelse med att utskottets samtliga ledamöter visat full förståelse för det syfte, som den föreliggande propositionen innefattar. Jag skall för min del inte göra några invändningar mot de ändringar, som av utskottet föreslagits i det kungl. förslaget. Det kan nog finnas skäl för dessa ändringar. Jag ber därför i stället att här få uppehålla mig något litet vid huvudvistefrågan, nämligen frågan om organiserandet av denna låneverksamhet.

Det ligger i sakens natur, att svagheter i den föreslagna decentraliseringen till länsnämnder falla i ögonen. Det är ju självklart, att om man väljer denna väg, så betyder det för det första att administrationskostnaderna komma att bli större, för det andra att det antagligen kommer att visas större generositet och att statens utgifter för ändamålet följaktligen också bli större, och för det tredje är det likaledes påtagligt, att det kommer att finnas åtminstone nyanser i behandlingssättet mellan de olika länen, och man kan följaktligen säga, att det kommer att bli en viss orättvisa de olika länen emellan. Jag skulle inte våga mig på att säga, att det går att helt komma ifrån den svagheten heller. Men å andra sidan är det så, att när jag för min del uttryckte sympati för en centralisering av handläggningen och i det syftet tog upp diskussionen i första rummet med arbetsmarknadskommissionens ordförande, vilken såsom ordförande i den sociala försvarsberedskapskommittén också har framlagt det ursprungliga förslaget och följaktligen på grund därav kan anses mer än någon annan ha haft tillfälle att tänka sig in i detta spörsmål, så gjorde han de mest energiska invändningar mot att företaga en centralisering till arbetsmarknadskommissionen. Jag ber att få redogöra för de synpunkter, som han därvid för mig framförde och som gjorde, att jag för min del bestämde mig för att till riksdagen komma med kommitténs ursprungliga förslag.

Den första invändningen var, att denna uppgift åt arbetsmarknadskommissionen skulle medföra en fullständig snedbelastning av kommissionens arbete. Denna verksamhet skulle för en tidsperiod bli av den oerhörda omfattning, att det behövdes en sådan ansvällning av apparaten, att resten av kommissionen bleve den lilla delen, och enligt hans mening skulle det vara omöjligt att skaffa tillräckligt kompetent folk för att göra en sådan central utsvällning av kommissionen för denna korta tid. Det var alltså en invändning av rent organisatorisk natur. Men huvudinvändningen var denna: om arbetsmarknadskommissionen skall behandla dessa frågor, så får det *antingen* gå så till, att kommissionen behandlar dessa frågor mera schablonmässigt, enligt stela, fastslagna regler, och med hänsyn till den bristfälliga utredning, som kan komma från familjebidragsnämnderna, komma besluten att bli ytterligt växlande till sitt reella innehåll, och det kommer att uppstå en verkligt materiell orättvisa därigenom att kommissionen inte kan nyansera besluten efter de verkliga behoven. *Eller* också måste kommissionen göra mycket omfattande utredningar rörande de enskilda fallen, och detta kommer å andra sidan att leda till en byråkratisering av handläggningen, varvid denna drager en mycket lång tid. Vill man komma till en effektiv prövning centralt av dessa frågor, får man räkna med en stor försening av ärendenas avgörande, och det var på den punkten som jag för min del ansåg mig inte kunna taga konsekvenserna.

Kammarrens ledamöter skola nämligen observera, att sedan en månad till-

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

baka pågår och under en månads tid framåt kommer det att bli hempermittering till den civila verksamheten av mycket stora truppstyrkor, innefattande hundratusentals män, som sålunda inom en kort tidrymd återbördas till det civila efter frånvaro i månader, för somliga nästan i ett år. De skola nu anknytas till det civila livet igen, och bland dem är det ju en stor mängd, som nu skall börja att bygga upp en egen verksamhet, vilken kanske har legat nere eller varit inskränkt. De måste nu så att säga hastigt ordna sina ekonomiska framtidsutsikter. Det skulle vara ytterligt belastande för försvarsviljan i detta land, om man nu, när man skapar en hjälp till självhjälp för dessa kategorier att åter kunna anknyta till sitt civila liv, gör organisationen sådan, att man på verksamheten kan tillämpa det gamla ordspråket: »medan gräset växer, dör kon». Vi skola nämligen komma ihåg, att ju längre tid som förflyter från det att den utkallade på nytt står i det civila arbetslivet och till dess han kan få hjälp till självhjälp, desto svårare blir det att komma i gång.

Av dessa skäl ansåg jag mig böra böja mig för de uppenbara olägenheter, som vidlåda decentraliseringen. Jag kom till den uppfattningen, att man får väl hellre taga dessa statsutgifter, de ökade administrativa kostnaderna och de ökade utgifterna även för själva lånen, vilket ju innebär, att hjälpen blir rikligare från statens sida, man får väl hellre taga detta än att man här kanske skapar en psykologiskt farlig verkan, där man alltså icke kan ge hjälp när den bäst behöves, därför att man får en så stor och omfattande papperskvarn i Stockholm, att man fastnar i denna byråkratiska spindelväv. Jag har därför kommit till den uppfattningen, att man får väl försöka att med decentraliseringsalternativet göra vad som göras kan för att få en så enhetlig prövning som möjligt. Men jag förstår, att det inte kan ske genom att man under hand ger råd och anvisningar, ty då kommer man för sent, utan det måste naturligtvis lösas på det sättet, att man, när nämnderna bli tillsatta, får draga dem samman till informationskonferenser, där man från arbetsmarknadskommissionens sida får diskutera de riktlinjer, efter vilka man har att gå, och försöka finna så enhetliga normer som möjligt för de olika nämnderna att arbeta efter.

Saken kan vara tveksam, och det finnes ju, som jag här har påpekat, olägenheter, vilken väg man än går, men jag undrar om det inte ändå är så, att det är minst äventyrligt att välja den linje, som utskottets majoritet har förordat i överensstämmelse med den kungl. propositionen.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag skulle vilja börja med att fråga herr talmannen, om Ni anser det vara riktigt att till avgörande upptaga ett utskottsbetänkande, som med åsidosättande av grundlagens tydliga föreskrifter blivit beslutad i utskottet före motionstidens utgång. När det gällde mina motioner till den urtima riksdagen, var herr talmannen mycket angelägen att förklara, att de inte överensstämde med grundlagens bud och vad som får förekomma vid urtima riksdagar, vilket varit föremål för tvister under tidernas lopp, att icke en urtima riksdag skulle av egen myndighet få befatta sig med landets nödlägen i anledning av den urtima världssituationen och det urtima världskriget, som föranlett det urtima riksmötets sammankallande. Men här är det ju en flagrant överträdelse även mot motionsrätten.

Jag yrkar således, herr talman, för det första, att utskottets betänkande såsom stridande mot grundlagarna icke upptages till prövning. Vidare ber jag att i själva saken få anföra följande.

Här föreligger nu, såsom ju också har erkänts — även av den stackars utrikesministern, som skall klarera dessa svåra skivor, och han gör det så gott han kan, och han gör det bra, men han kan inte göra det omöjliga — en

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

proposition, som innefattar en övermaterialiserad, byråkratisk inrättning. Jag känner till, hur det går för en enskild att kryssa sig fram genom alla dessa svenska Maginotlinjer för att få ett fattigt penningbelopp till stöd för en familj, som genom den frikostiga mobiliseringen i oträngda mål blivit ruinerad. Jag känner sådana människor, som förlorat vad de ägde, för att de, som de själva skriva till mig, skulle gå och marschera en halvtimme och sedan göra ingenting någonstans i Sverige, medan familjen fått göra alla möjliga och omöjliga inskränkningar för att kunna leva.

Jag vill i detta sammanhang erinra att under förra världskriget, då det gällde ett stort av regeringen äskat anslag till neutralitetsvakt, föreslog jag motionsvis, att riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte låta civila synpunkter beaktas vid tillämpningen och icke överlämna denna helt och hållet åt de militära myndigheterna, som ju naturligtvis enligt sakens natur och i enlighet med sin uppgift ville utkräva de största möjliga uppoffringar. Då skrev riksdagen 1914 eller 1915 — jag kommer inte ihåg vilket år det var — i motiverna, att denna motions innehåll borde beaktas, och sedan gick jag in till Kungl. Maj:t och framförde petitionsvis riksdagens önskan.

Nu har jag väckt en liknande motion med detta föredöme för ögonen. Den gällde mätta och reson i mobiliseringen, men det ansågs inte tillkomma en urtima riksdag, som är sammankallad på grund av världskriget och tidsläget att behandla den, utan den avpollteras av talmannen. Förra gången hade riksdagen klart för sig att det gällde att hålla en tumme på militärbefällets ovisa nit i mobiliseringsavseende utan någon som helst omedelbar svensk krigsfara. Men nu får inte en sådan motion ens behandlas i riksdagen. Så nog lider parlamentarismen allt mer mot sin undergång.

Just för att motverka de olägenheter, som uppstå genom *det militära befällets naturliga upprustnings- och mobiliseringsbenägenheter*, har man i praktiken infört spekulationen med *civila försvarsministrar*. Dessa komma i svår ställning. Jag har följt dem ända sedan den tid de började att fungera. De kunna föga motstå kraven från militärerna, som ju äro »de sakkunniga». Därigenom bindes också riksdagen, vilken lämnat en av sina egna som gisslan, i allmänhet från det kvantitativt mest inflytelserika partiet. Försvarsministern kan ju icke rimligtvis ställa sig i harnesk emot officersinflytandet, han måste beflita sig om ett gott samarbete och blir sedan enligt en naturlag mer eller mindre inkapslad i den för honom främmande miljön.

Alltså, herr talman, är denna proposition omöjlig att genomföra, och även med reservanternas försök att mildra förslaget blir det lika omöjligt ur de enskildas synpunkt. Reservationen innebär ju att dessa frågor skola avgöras för hela landet av några herrar som tillsätts och som icke ha något eget intresse i denna stora angelägenhet. Jag förstår inte hur det skall gå till; det är nästan lättare att åstadkomma cirkelns kvadratur än att få fram något med en sådan ordning.

Jag beklagar att man icke i år, såsom skedde 1914, velat lämna försvarsministern riksdagens stöd, då det för honom gäller att se upp med de militära myndigheterna och deras ovisa slöseri. Då man nu vägrat remiss på en sådan motion, som fick väckas i riksdagen under förra världskriget, kan jag inte göra annat än beklaga det dödläge, vari frågan har råkat. De *oerhörda orättvisor*, som i hela landet begås mot enskilda personer och deras värnlösa familjer, som förlora makens klientel eller annorledes ruineras. Dessa mobiliseringar utan någon överhängande krigsfara. Detta även för staten ruinerande slå dank på måfå och leka krig någonstans i Sverige. Och, när så denna statskonsts nattsidor avslöjat sig, ett återkallande, utan någon för-

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

ändring i världsläget, av misstaget, med tillskapande av ett mäktigt tillskott av *arbetslösa*.

Vidare yrkar jag återremiss till utskottet på detta betänkande såsom icke i laga ordning behandlat. Om detta yrkande avslås — under förmenande kanske att även under utländska krig skola de svenska lagarna tiga — får jag yrka bifall åtminstone till reservationen såsom åtminstone ett *försök* att göra det omöjliga för åstadkommande av en större trygghet än utskottets majoritet mäktat.

Herr Wistrand: Herr talman! Man får vid debatten i denna fråga icke glömma, att det här gäller statsutgifter om vilkas storlek man på förhand ingenting vet. Den uppskattning till 5 miljoner, som är gjord i den kungl. propositionen, kan av helt naturliga skäl icke vila på något sakligt underlag, utan är resultatet av en allmän beräkning, som mycket lätt och kanske till och med antagligen icke kommer att hålla. Man vet i själva verket icke, om beloppet kommer att stanna vid 5 eller 50 miljoner; det kan bli av snart sagt vilken storleksordning som helst. Då förefaller det mig vara ytterligt angeläget att man redan från början ser till, att verksamheten får en sådan inriktning, att den fyller sitt sociala syfte men ändå inte anstränger statskassan mer än vad som är nödvändigt. Detta kan endast ske därigenom, att man mycket tidigt kommer till klara, bestämda regler för lånets utgivande.

Enligt min mening låter sig detta knappast göra, om utdelningen skall besörjas av 25 stycken olika nämnder, låt vara att man sammankallar en konferens och låt vara att man ger direktiv. Skola dessa direktiv följas, måste det hållas en så stark hand över dessa nämnder, att man får något så när samma enhetliga principer i fråga om lånens utgivande, som man skulle erhålla med en central handläggning. Men då är jag rädd för att man hamnar i ett system av skrivi och förfrågningar, som åstadkommer en långt större byråkratisering än den, som enligt statsrådets här deklarerade uppfattning skulle bli en följd av att alla hithörande ärenden handlades av arbetsmarknadskommissionen. Jag tror icke heller, att man skall behöva befäva väsentliga förseningar genom att arbetet förlägges till arbetsmarknadskommissionen. Arbetsmarknadskommissionen kan tillsätta en delegation för avgörande av dessa frågor, och det kommer den naturligtvis att göra, om de skulle hamna hos den. Denna delegation kan ju arbeta jämnt och fortlöpande på ett helt annat sätt än som är möjligt för de olika länsnämnderna.

Jag tror, att om denna mycket värdefulla inrättning skall ge de frukter, som vi önska att den skall ge, måste man se till, att den från början fungerar på riktigt sätt. Från mödranhjälpen ha vi avskräckande erfarenheter av ojämnheter i tillämpningen och av vad detta fört med sig i fråga om misskreditering av hela institutionen. Av den anledningen, herr talman, skall jag be att få yrka bifall till reservationen.

Herr Linnér: Då jag yttrar mig i denna sak, är det på grund av vissa erfarenheter som jag har haft, dels av själva familjebidragstilldelningen och dels av tilldelningen av det understöd, som rikskommittén ställt till förfogande för landshövdingarna i de olika länen. Dessa erfarenheter ha lett mig till den slutsatsen att de ekonomiska verkningarna för de värnpliktiga ha varit ganska ojämna. För vissa värnpliktiga har krigsfamiljebidragskungörelsen kommit att medföra en större kontantinkomst än vad de skulle kunna räkna på i det civila livet. För andra värnpliktiga återigen ha de ekonomiska olägenheterna varit allvarliga, och detta gäller så långt jag har kunnat finna alldeles speciellt en del bland de självständiga företagarna, sådana som småbru-

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

kare, sådana som lastbilsägare med egen bil och eget yrke, sådana som innehavare av små motorverkstäder eller reparationsverkstäder eller andra hantverkare och slutligen säsongarbetare, vilkas inkallelse just har infallit under den period, då de skulle förvärva sin huvudsakliga årsinkomst. För dessa ha inkallelserna medfört en mycket allvarlig påfrestning, och jag har haft erfarenhet av att detta till en viss grad har kunnat repareras genom de bidrag, som ha kunnat utdelas från rikskommittén.

Något liknande gäller det här fastän i större skala, men om jag får döma efter mina erfarenheter, så är det oundgängligen nödvändigt, för att denna hjälpform skall komma till nytta, att man kan ordna organisationen så, att det blir en verklig individuell prövning. De önskemål i fråga om organisationen, som jag uppställer för min del, gälla således i första rummet den individuella prövningen, kännedomen om verkligheten hos den ene eller andre hjälpsökanden, i andra rummet jämnhet och rättvisa och i tredje rummet det finansiellt förnuftiga handhavande, som självfallet fordras vid en sådan utdelning av statsmedel.

Om jag då först uppehåller mig vid den individuella kännedomen om de hjälpsökande, så tror jag, alldeles i likhet med vad som enligt herr statsrådets meddelande ordföranden i arbetsmarknadskommissionen anser, att det icke är möjligt för ett centralt organ att förvärva en sådan kännedom. Tillämpningen blir skiftande, bland annat därför att familjebidragsnämnderna äro så ojämnt i sin verksamhet. Somliga familjebidragsnämnder — låt mig säga de allra flesta — äro utomordentligt intresserade och ha mycket god kännedom om sina klienters förhållanden, men andra familjebidragsnämnder äro dess värre alldeles överbelastade med olika slag av arbeten och kunna därför icke göra tillräckliga utredningar. Om det då gäller att utdela ett sådant här särskilt bidrag, så kan ett länsorgan efter min betämda erfarenhet, om utredningen är otillräcklig, framställa nya förfrågningar per brev eller telefon om vad man behöver veta eller på andra vägar skaffa sig upplysning om den hjälpsökandes ekonomi. På detta sätt kommer man fram till en real kunskap, som ett länsorgan kan förvärva, men som jag anser vara alldeles uteslutet att ett centralt organ kan förvärva, om icke detta centralorgan skall lägga sig till med ett kansli utan like och arbeta med en tidsutdräkt, som gör hela nyttan ganska illusorisk.

Det är ju vidare så, att värnpliktslånen äro avsedda att vara en hjälp vid allvarliga ekonomiska olägenheter. Tyvärr äro direktiven i 4 § ganska oklara, men jag har åtminstone tolkat dem så, att lånen skola beviljas endast i de fall, då man, om en sådan hjälp icke lämnas, har att räkna med en verkligt allvarlig fara för den inkallades ekonomi. Bedömandet härav måste såvitt möjligt grundas på personlig kännedom, och en sådan kommer man icke under några förhållanden fram till, om man icke får ett lokalt undersökningsorgan. Här får man bland annat räkna med den värnpliktiges möjlighet att personligen kunna reda sig, och hur skall en arbetsmarknadskommission kunna få kännedom om den möjligheten?

Det är givet att ärendenas handläggning i 25 olika nämnder kommer att leda till en viss ojämnhet i fråga om den individuella prövningen, och man kan naturligtvis som herr Gärde kalla dessa ojämnheter för en orättvisa. Jag tror också att det kommer att bli en viss orättvisa, men för min del är jag beredd att hellre ta den än att ta en organisation, som icke bygger medlens fördelning på en tillräcklig individuell kännedom.

Hur skall man då undvika orättvisor, i den mån detta är möjligt? Man har åberopat de dåliga erfarenheterna från mödrahjälpnämnderna, men jag skulle vilja framhålla att det stora felet med mödrahjälpnämndernas verksamhet

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

givetvis har varit att författningen från början var så oklar, att vidare motiveringen från början var lika oklar och att någon ledning från ett centralt organ icke förekom. Jag är därför mycket glad att höra att herr statsrådet tänker arrangera ett inledande diskussionssammanträde, för att de som skola handha verksamheten från början skola kunna tillgodogöra sig de praktiska erfarenheter man vunnit på olika håll. Jag vill gärna hoppas att man därvid skall särskilt uppmärksamma de företagare, som jag har talat om och vilka efter min erfarenhet äro de som framför allt behöva hjälp.

Jag kommer slutligen till den tredje frågan, nämligen om de finansiella verkningarna. Där tror jag, i likhet med alla som ha tänkt på denna sak, att ett centralt organ kan hålla en mycket strängare hand och således ha större möjlighet att spara på statens pengar, ifall så skulle behövas. Men för att nå ett finansiellt bättre resultat får man väl ändå inte ta en organisation, som ur andra synpunkter är dålig. Jag tror att man i stället kan försöka att minska de finansiella riskerna på ett annat sätt. Om centralorganet från början fordrar från lånenämnderna rapporter för varje månad och om man i dessa rapporter skall ange de ändamål för vilka lånen beviljas, så kommer centralorganet att kunna konstatera, att i en nämnd är det en alltför slösande fördelning, i en annan nämnd har man inte fullt fattat meningen med denna verksamhet, och centralorganet kan då inom en ganska kort tid rätta till verksamheten och leda den efter de riktlinjer som böra följas.

På dessa grunder, herr talman, har jag kommit till det resultatet, att den organisation, som Kungl. Maj:t har föreslagit och som utskottet senare har förbättrat genom att stärka tillsynsmyndighetens ställning, är att föredraga framför reservanternas förslag. Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! Den fråga som nu föreligger till behandling är av en oerhörd stor vikt och betydelse. Å ena sidan föreligger det ett mycket stort behov från många länsökandes sida att få del av de lån som ställas i utsikt, å andra sidan är det hela ur finansiell synpunkt mycket svårt att bedöma. Något som det varit mycket tillfredsställande att konstatera är, att det har rätt fullständig enighet inom utskottet om själva saken, såsom här förut framhållits, och det är endast beträffande själva organisationen av verksamheten, som det har förekommit delade meningar.

Därvidlag ha vi ju var och en sina speciella erfarenheter. När jag går till mina erfarenheter, måste jag säga mig att en organisation som den i propositionen tänkta är absolut otillfredsställande. Man har varit ense om att det icke går för sig t. ex. att låta ett kommunalt organ dela ut statsmedel, för vilka ingen säkerhet skulle ställas och ingen ränta betalas. Alla ha ansett det omöjligt att kräva en sådan självständighet hos kommunala förtroendemän gent emot de önskemål som framföras, men man tror att det skall gå bättre med länsnämnder. Enligt min erfarenhet är det emellertid icke stor skillnad mellan en kommunal organisation och en länsorganisation. Ledamöterna komma att bli utsatta för starka påtryckningar, och det kommer att bli en mycket ojämn tillämpning av bestämmelserna.

Jag har för min del ansett att man bör säga ifrån, i vilken riktning ens erfarenheter gå, och att det vore ett fel att icke framhålla dem, ty jag tror att det belopp som nämnes i den kungl. propositionen, eller 5 miljoner kronor, kommer att minst tiodubblas, innan man kan reda upp förhållandena på ett tillfredsställande sätt. Vidare har jag funnit att i fem särskilda fall skola länsnämndernas beslut underställas arbetsmarknadskommissionen, och det

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

kommer enligt min mening antagligen att innebära att mer än hälften av alla låneärenden kommer att gå till kommissionen. Då hade det varit bättre, om man lagt alltsammans där från början och kommit ifrån besvärsvärfarandet. Jag måste för min del beklaga, att statsrådet icke har kunnat förmå arbetsmarknadskommissionens ordförande att acceptera den linje, som statsrådet själv innerst inne, efter vad jag tror mig förstå av vad som säges i propositionen, anser vara den bästa, men åt den saken är ingenting att göra.

Självklart är att någon popularitet icke står att vinna på en sådan verksamhet. Det kan inte hjälpas, men man får försöka ordna saken på bästa sätt ändå. Min erfarenhet pekar i varje fall i den riktningen, att det kommer att gå minst lika fort att handlägga dessa ärenden i arbetsmarknadskommissionen som i länsnämnder. Skall man välja mellan snabbhet och säkerhet i tillämpningen, kan man för övrigt inte utan vidare säga, att snabbheten är det allra viktigaste. Jag tror, att ur många synpunkter är den organisation som reservanterna föreslår att förorda. Jag har ju också någon erfarenhet av arbetsmarknadskommissionens arbete och vet, hur det går till där. Även om det blir en massanhopning i början, tror jag att svårigheterna ha överdrivits. Reservationen tar sikte just på vad som ur ekonomisk synpunkt är oerhört viktigt, och alla skäl tala enligt mitt förmenande för att reservationen bör av kammaren bifallas. Jag tror som sagt att man överdrivit svårigheterna, framför allt då man gör gällande att handläggningen skulle ta så lång tid hos ett centralt organ, ty det kommer att gå ungefär lika snabbt, vare sig man tar reservanternas förslag eller Kungl. Maj:ts. Redan den omständigheten att statsrådet själv, som jag nyss sade, tycks ha föredragit den linje, som reservanterna ha gjort till sin, men endast på grund av ett visst speciellt förhållande har ansett sig icke kunna fullfölja denna tanke synes mig tala för att reservationen bör vinna riksdagens anslutning.

Ur dessa synpunkter, herr talman, ber jag att få hemställa om bifall till reservationen.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag skall be att få instämma i det frigörande uttalande, som landshövding Linnér gjorde, att här gäller det först och sist och överallt den individuella prövningen. Den är väl omöjlig med denna ofantligt byråkratiska institution.

Vidare ber jag att få hemställa till talmannen, att talmannen måtte vägra proposition på ett utskottsbetänkande, som olagligen tillkommit.

Dessutom skall jag be att få hemställa till försvarsministern, som tyvärr nu lämnat kammaren, att han måtte studera riksdagens behandling av ett motsvarande ärende under förra världskriget, då riksdagen sökte giva den civila försvarsministern sitt stöd för att han måtte hålla sig reserverad emot omätliga, ovisa och icke tillräckligt hänsynsfulla krav från den militära ledningen i mobiliseringsavseende.

Själv råkade jag i hastigheten att göra alternativa yrkanden. Det är ju nu icke tillåtet enligt talmanspraxis — men i gamla tider fick man det — att göra alternativa yrkanden i kammaren. Det tillåtes däremot i en motion. Det borde dock göras tillåtet även i kammaren genom en tydlig grundlagsändring. En sådan bestämmelse finnes icke nu, och därför inskränker jag mig, herr talman, till att yrka bifall till reservanternas förslag, trots att även det i stort sett är ganska hopplöst, om än i någon mindre mån.

Herr Sten: Herr talman! Under hänvisning till vad som sagts i debatten av utskottets förste talesman och senare av landshövding Linnér skall jag fatta mig mycket kort. Då jag emellertid tagit intresserad del av behandlingen av

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

detta ärende på ett tidigare stadium, vill jag, ehuru det inte tjänar mycket till i nuvarande läge, fästa uppmärksamheten vid vad som har sagts av länsstyrelsen i Malmöhus län, vilket är redovisat på sidan 14 i propositionen. Det synes mig peka i den riktningen, att denna verksamhet bort avse både lån och kontantbidrag, om man skall tillnärmelsevis kunna fylla det föreliggande behovet inom skilda kategorier av de inkallade. Det är också att beklaga, att propositionen icke tagit upp det förslag till särskilda bostadsbidrag, som på sidan 27 i propositionen finnes tryckt såsom bilaga och som är framlagt av den sociala försvarsberedskapskommittén. Jag har velat säga detta, då jag befarar att erfarenheten kommer att ge vid handen, att det hade varit välbetänkt att lägga verksamheten efter olika linjer och inte endast efter den, som nu föreslagits.

Beträffande den omstridda organisationsfrågan är det klart att man litet var i förstone studsar inför förslaget om ett nytt speciellt organ. Men om man tränger något djupare in i problemet, finner man, att tidsutvecklingen och erfarenheten i vårt land visa, att länsorgan äro erforderliga i vår förvaltning både för permanenta och för tillfälliga arbetsuppgifter. Jag vill illustrera detta påstående genom att hänvisa till det av oss alla väl kända faktiska förhållandet, att länsstyrelserna undan för undan ha fått ökad betydelse och ökade förvaltningsuppgifter. För några årtionden tillbaka såg det ut som att de tenderade till att så småningom bli rudimentära organ. Åtminstone minns jag att man resonerade om att man skulle kunna avskaffa landshövdingarna. Men det finns väl ingen människa i våra dagar, och allra minst i den nuvarande tiden, som längre umgås med några sådana tankar. Detsamma är ju förhållandet med landstingen; de ha undan för undan fått ökad betydelse och ökade arbetsuppgifter på skilda områden. Och verksamhet av det slag, som det här är fråga om, är också i regel ombesörjd av länsorgan. I varje fall då det gällt sådana arbetsuppgifter i vilka ingått individuell prövning, äro vi i själva verket inte utan erfarenhet om att de bäst skötts av dylika organ. Många av kammarens ledamöter ha under det gångna årtiondet tagit befattning med exempelvis stödlåneverksamheten på jordbrukets område liksom även bostadsförbättringsverksamheten. Jag anför dessa exempel därför att de närmast likna den låneverksamhet, som det här är fråga om, och jag behöver alltså inte hänvisa till mera permanent verksamhet, såsom exempelvis egnahemsrörelsen. Krisförvaltningen är ju också i regel decentraliserad. Vi ha krisstidsstyrelser och länsarbetsnämnder o. s. v. såsom ett led i denna förvaltning.

Det har sagts från det särskilt sakkunniga håll, som åberopats här tidigare till förmån för propositionens och utskottets ståndpunkt, att det är principiellt olämpligt att centralisera individuell behovsprövning till ämbetsverk eller kommissioner i huvudstaden. Men även de praktiska erfarenheterna synas ge vid handen, att detta inte är lämpligt. Man bygger sålunda i själva verket inte endast på utredningen och på propositionen, utan också på en mycket vidsträckt erfarenhet från andra jämförliga områden, om man nu följer utskottet även på den punkt, där det föreligger en reservation, och jag hoppas därför att kammaren fattar sitt beslut i överensstämmelse med utskottets hemställan.

Herr Löfvander: Herr talman! Jag kan i allt väsentligt instämma i vad som här yttrats av talesmannen för utskottet, herr Karl Johan Olsson. Men jag vill ytterligare understryka en synpunkt, som måste beaktas om denna låneverksamhet skall kunna fylla sin uppgift, och det är att ett hastigt avgörande av varje låneansökan kan komma till stånd. Och jag tror att vi alla kunna

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

vara överens om att det blir omöjligt att få ett hastigt avgörande, om alla dessa låneansökningar skola avgöras av en central nämnd i Stockholm.

Jag har erfarenhet från stödlåneverksamheten i mitt eget län, då jag tillhört denna nämnd i fyra år. Jag tror att ingen kan klandra det arbete, som utförts av dessa nämnder. Det fordras för beviljande av dylika lån att man har individuell kännedom om den lånsökande, och en sådan prövning kan naturligtvis lättare äga rum genom en myndighet i ett län än genom en central myndighet i Stockholm.

Då man riktigt ordentligt vill måla hin på väggen när det gäller våra lokala nämnder, framhåller man mödrahjälpsnämnderna och de resultat, som dessa nämnder kommit till. Jag vill emellertid betona, att det är brist på övervakning som gjort att man kunnat ha anledning till missnöje med mödrahjälpsnämndernas arbete. Genom det beslut, som riksdagen kommer att fatta senare i dag, tror jag att dessa olägenheter skola bli avhjälpda.

Jag har, herr talman, intet vidare att tillägga — vad jag därutöver hade tänkt anföra har redan tidigare blivit sagt. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ewerlöf: Herr talman! Med anledning av vad herr Linnér och efter honom åtskilliga andra talare anført om den stora betydelsen av en individuell prövning, när det gäller dessa ärenden, är det angeläget för mig att betona, att vi även på reservanternas sida äro fullt på det klara med att denna verksamhet ytterst står och faller med att det verkligen blir en hållbar individuell prövning. Men det är ju att märka att det är familjebidragsnämnderna, som såväl enligt majoritetens som enligt minoritetens ståndpunkt skola verkställa denna prövning. Vi ha utgått ifrån att det är just på familjebidragsnämndernas stadium, som man har möjlighet att verkligen åstadkomma en individuell prövning. Vi ha icke trott att länsnämnderna som sådana skulle kunna anses tillföra denna anordning något av särskilt stort värde, när det gäller den individuella prövningen, ty de kunna dock icke besitta en sådan ortskännedom över hela länet, att man kan påstå att just de tre ledamöterna i länsnämnden ha möjlighet att individuellt bedöma samtliga fall. De bli naturligtvis också hänvisade till den utredning, som är verkställd genom familjebidragsnämndernas försorg.

Vad man då kan anföra till förmån för anordningen med länsnämnder är att det måhända skulle te sig lättare för dessa nämnder än för ett centralt kansli i Stockholm att åstadkomma den komplettering av familjebidragsnämndernas utredning, som kan behövas i vissa fall. De veta bättre vem man skall vända sig till för att få de ytterligare upplysningar, som kunna befinnas nödvändiga. Men vi ha utgått från att man genom den centrala myndigheten, arbetsmarknadscommissionen, skall kunna göra upp så fullständiga formulär för ifyllande genom familjebidragsnämnderna, att man på det viset redan ifrån början kan tvinga fram uppgifter i alla de hänseenden, som äro behöfliga för att en individuell prövning av framställningarna skall kunna äga rum. Således ha vi vågat utgå ifrån att anordningen beträffande den individuella prövningen skulle kunna anses ungefärligen likvärdig i de båda förslag som nu stå emot varandra.

Ett annat skäl, som anförts till förmån för majoritetens inställning, är möjligheten att få ett skyndsammare avgörande till stånd. Man säger att det är uppenbart att det går fortare ifall länsnämnderna få träffa dessa avgöranden än om det skall ske centralt. Javäl, men det är utomordentligt svårt att bevisa, hur detta kommer att ställa sig i praktiken. Jag vill inte bestrida, att majoritetens linjen kan ha ett visst företräde ur skyndsamtets synpunkt, i alla händelser

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

då det gäller den första rusningen, omedelbart efter författningens antagande. Men när verksamheten väl kommit in i sina gängor och det blir fråga om det fortlöpande arbetet, tror jag nog att det väger över till förmån för centraliseringen även när det är fråga om skyndsamheten.

Det finns emellertid i denna fråga ytterligare en omständighet, som det förefaller mig som om man hade ställt alltför mycket i bakgrunden från deras sida, som talat till förmån för majoritetens ståndpunkt. Det är den ekonomiska sidan av saken. Det är uppenbart, att det är denna ekonomiska sida, som kommit reservanterna att intaga den ståndpunkt, som de ha gjort. Det gäller i detta fall att det ena göra och det andra icke låta. Det kan aldrig vara ens till deras förmån, som man nu närmast vill skydda med denna verksamhet, att bara sätta snabbheten i avgörandet som det förnämsta. Ty om denna verksamhet icke hålles inom vederbörliga gränser redan från början, kan det komma att få utomordentliga skadeverkningar, först och främst för folkhushållet i dess helhet, men även för dem, som äro förtjänta av att komma i åtnjutande av det stöd det här är fråga om. Man torde kunna säga, att om man noggrant väger orden i den paragraf, den fjärde, som talar om vilka som skola komma i åtnjutande av dessa lån, så behöver man inte hysa några farhågor för att verksamheten skall bli alltför omfattande, därest blott tillämpningen sker strikt efter stadgandets innehåll. Men man har på känn, att om man aldrig så litet släpper efter på den stränga tillämpningen av 4 §, vilket man riskerar att göra genom att slå ut verksamheten över hela landet, där olika nämnder var och en efter sitt sinne skola tolka denna paragraf, så kunna vi öppna en sluss, som ingen avser att öppna för att tillgodose det ändamål, som det är fråga om, nämligen att, vilket herr Linnér för sin del betonade, skydda i första hand företagarna men i övrigt alla värnpliktiga, vilkas ekonomi lidit verklig skada genom inkallelsen.

Vi ha sökt efter någon möjlighet att få en sådan organisation till stånd, att man vid varje tillfälle har verksamheten i sin hand och kan se, medan tid är, vart det tar vägen med tillämpningen av dessa bestämmelser. Och vi ha icke kunnat finna någon annan möjlighet att nå detta syfte än att lägga avgörandena i en och samma nämnds hand, nämligen i detta fall hos arbetsmarknads-kommissionen. Den har ju möjlighet att i kontakt med regeringen undan för undan bedöma, vilken liberalitet i prövningen, som överhuvud taget är möjlig att tillämpa för att inte verksamheten skall komma att svälla över alla bräddar. Jag vill inte här försöka draga fram några siffror, men jag försäkrar att det inom utskottet nämnts belopp, som skulle kunna tänkas gå ut för detta ändamål, av en sådan storleksordning, att jag är säker på att kammarens ledamöter skulle hesitera när det gäller att lämna denna verksamhet till en prövning av den decentraliserade beskaffenhet, som majoritetens förslag innebär.

Vi äro övertygade om att man med en lämplig organisation inom arbetsmarknadskommissionen, helst kanske en självständig avdelning inom denna kommission med eget kansli, skulle få möjlighet att på grundval av det individuella underlag, som familjebidragsnämnderna tillhandahålla, ge denna verksamhet en för hela landet enhetlig karaktär, och en karaktär som överhuvud gör det möjligt för oss att ekonomiskt mäta med det åtagande, som det innebär att bifalla det nu föreliggande förslaget om värnpliktslån.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Gustavson, John: Herr talman! Den förda debatten tycks utmärkas av en genomgående benägenhet från samtliga utskottsledamöters sida att deklarerera sin ståndpunkt. För att raden i detta avseende skall bli så fullständig

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

som möjligt skall också jag be att få säga några ord om de skäl, som varit avgörande för mitt ställningstagande i frågan.

Spörsmålet synes uteslutande ha varit att avväga, på vilken sida olägenheterna äro störst. Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet var ganska väl på det klara med, att den av utskottet förordade lösningen medför olägenheter både i det ena och det andra avseendet. För mig har detta också varit klart under utskottsbehandlingen, men jag har inte kunnat komma till något annat resultat än att olägenheterna bli de minsta om man nu följer reservanternas.

Det har främst framhållits såsom ett skäl mot reservationen, framför allt av statsrådet Sköld, att det skulle bli en oerhörd anhopning av arbete för arbetsmarknadskommissionen, vilket skulle omöjliggöra för de värnpliktiga att inom rimlig tid komma i åtnjutande av lånen. Herr Olsson i Borås var också inne på samma linje, och han gick så långt att han trodde, att det skulle vara så gott som omöjligt att få kompetent folk inom arbetsmarknadskommissionen till den särskilda avdelning, som skulle behandla dessa värnpliktslån. Om det emellertid är på det viset, att det skulle föreligga en brist på kompetenta personer att handha dylika uppdrag, så komma väl dessa svårigheter att göra sig gällande även vid rekryteringen av länsnämnderna. De äro naturligtvis också oprövade och måste ha lika svårt att få erfarna män till dessa befattningar.

Det är också en annan synpunkt, som inte bör förbises, nämligen att det ur kostnadssynpunkt måste bli ganska avsevärt mycket dyrare att följa utskottet än reservanternas. Man kan göra en ganska kraftig utökning av arbetsmarknadskommissionen, men det skulle ändå bli mycket billigare än att få en stab på låt mig säga 75 personer i de ifrågasatta länsnämnderna.

Vidare har det talats mycket om det dröjsmål, som skulle uppstå vid behandlingen av dessa ärenden i en central nämnd. Men man kan väl utgå ifrån att en central organisation skulle arbeta kontinuerligt, medan däremot läsnämnderna naturligtvis endast kunde sammanträda då och då — hur ofta är svårt att säga, men det torde väl bli en eller ett par gånger i veckan. Och här tillkomma då även resekostnader m. m., som göra att det kommer att ställa sig betydligt dyrare.

Utskottsmajoriteten har främst velat motivera den anordning, som den föreslår, med att arbetsbördan inom arbetsmarknadskommissionen skulle bli för stor och att därigenom ärendenas avgörande skulle fördröjas i hög grad. Emellertid är det inte säkert att man med utskottets förslag vinner vad man vill vinna. Studerar man 9 § i förordningen, finner man, att alla ansökningar om lån, som överstiga 1,000 kronor, skola gå till den centrala myndigheten, d. v. s. arbetsmarknadskommissionen. I alla de fall, då nämnden icke är enhällig — om alltså en av nämndens medlemmar har en annan mening — skall ärendet också avgöras av den centrala myndigheten. Det kan följaktligen bli så att det i alla fall uppstår en ganska stor anhopning av ärendena. I de fall, då besvär anföres, skall ärendet likaså gå till arbetsmarknadskommissionen. Detta kommer enligt mitt förmenande att innebära ännu längre dröjsmål innan lånen kunna utanordnas, än om ansökningarna från början fått gå till arbetsmarknadskommissionen.

Herr Löfvander framhöll, att det avgörande skälet för honom var att få till stånd en snabb behandling av ärendena. Det är uppenbart att alla äro eniga om att en så snabb behandling som möjligt av varje ärende är erforderlig. Men det finns ett annat skäl, som för mig väger tyngre, och det är att få till stånd en rättvis behandling av ärendena. Om det skulle dröja 14 dagar eller en månad längre innan vederbörande få sina lån, så anser jag detta vara av underordnad betydelse i jämförelse med att ärendena bli rättvist prövade, vilket jag

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

icke tror kan ske i tillnärmelsevis samma grad inom länsnämnderna, som inom en central organisation. Det blir 24 olika nämnder, och där komma i många fall ganska skiftande principiella inställningar till de olika problemen att göra sig gällande. En central ledning kommer att innebära en mera rättvis och en mera enhetlig behandling av ärendena, och denna fördel är för mig och reservanterna i övrigt så betydande, att den väger tyngre än även de olägenheter, som med skäl kunna anföras emot reservationens linje.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Olsson, Karl Johan: Herr talman! Först ett tillrättaliggande av ett missförstånd från den föregående ärade talarens sida. Han menade att jag skulle ha yttrat, att det inom arbetsmarknadskommissionen inte skulle gå att få kompetent folk för denna uppgift. I själva verket förklarade jag att i arbetsmarknadskommissionen finnas just de tjänstemän, som på grund av sin befattning med familjebidragsärenden äro bäst skickade att handha sådana göromål som dessa. Men arbetsmarknadskommissionen är så överhopad med arbete, att kommissionen inte kan avstå någon del av sin arbetskraft för detta ändamål, och denna uppgift ha vi från arbetsmarknadskommissionen själv.

Beträffande frågan om snabbheten i behandlingen av ärendena tjänar det givetvis inte mycket till att fortsätta diskussionen. Där står uppfattning mot uppfattning, och det kan ju vara så, som en föregående talare yttrade, att utskottsmajoriteten inte har bevisat att det kommer att gå fortare med den av utskottet föreslagna anordningen. Men precis detsamma kan sägas om reservationen. I själva verket röra vi oss här med sannolikhetskalkyler. Men jag tror dock inte att det är oriktigt att påstå, att sannolikheten talar för att det kommer att gå snabbare, om man delar upp arbetet på flera, åtminstone under den första tiden, än om man koncentrerar det till en enda myndighet under de förhållanden som nu äro rådande.

Jag kan ju ge herr Wistrand rätt i att det skulle kunna gå mycket bra med en avdelning eller en nämnd, som arbetade jämnt och fortlöpande, om man nämligen kunde räkna med att ansökningarna skulle komma i tämligen begränsad omfattning och dugga någorlunda jämnt. Men här har man faktiskt att räkna med att det under den första tiden kommer en väldig massa ansökningar på en gång. Och då kunna reservanterna naturligtvis icke bestrida, att det i varje fall under denna första tid är risk för dröjsmål och därmed också risk för avsevärda besvärligheter för dem, som man avser att hjälpa.

Vidare är det en annan synpunkt, som jag i anledning av ett par tidigare anföranden ville fästa en viss uppmärksamhet vid. Jag skulle vilja varna för att vid behandlingen av organisationsfrågan anlägga så strängt statsfinansiella synpunkter, som ett par talare här gjort. Den statsfinansiella sidan av saken är utan tvivel i och för sig mycket betydelsefull, men den har inte så värst mycket att göra med själva organisationsfrågan. Det torde vara sant, att 4 § i förordningen kan tillämpas mycket olika, och hade det varit fråga om att lämna ut behandlingen av dessa ärenden åt de olika nämnderna utan någon som helst ledning och tillsyn, så skulle det kanske ha kunnat föreligga en viss risk för att organisationsfrågan spelat någon större ekonomisk roll. Nu är detta uppenbarligen inte meningen. Och under sådana omständigheter skall ingen tro, att det ur statsfinansiell synpunkt kommer att spela någon större roll, huruvida det blir en central myndighet eller länsnämnder, som avgöra dessa ärenden. Det är inte ur den synpunkten vi ha att se organisationsfrågan, utan ur helt andra synpunkter.

Jag tror alltså, att även om det finns starka skäl på bägge sidor och även om det inte går att bevisa någonting, så kan man göra gällande att det är san-

Förordningsförslag om värnpliktslån. (Forts.)

nolikt att det i varje fall under den första tiden kommer att vara till fördel för behandlingen av dessa låneärenden att man kan slå ut dem på ett större antal nämnder i stället för att koncentrera dem hos en myndighet, som är strängt belastad med arbete och som därför redan förut har svårt att hinna med de arbetsuppgifter, som förelagts den.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den av herr Gärde m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Gärde* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den av herr Gärde m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Karl Johan*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;

Nej — 60.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo andra särskilda utskottets utlåtanden:

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser åttonde huvudtiteln;

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser vissa anslag under nionde huvudtiteln;

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser tionde huvudtiteln;

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser kapitalinvestering i statens utlåningsfonder;

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser femte huvudtiteln;

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen angår kapitalinvesteringar i statens allmänna fastighetsfond avseende socialdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förflyttning av viss stationsutrustning vid telegrafverket.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande andra särskilda utskottets utlåtande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser anslag till försvarsväsendets verkstadsnämnd jämte en i anledning av propositionen väckt motion.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2.

I en inom första kammaren av herr *C. A. Lindhagen* väckt motion (I: 6) hade hemställts, att riksdagen i anledning av proposition nr 1 om ytterligare anslag till upprustningen med 41,260,000 kronor ville 1) uttala sig för, att den av regeringen förordade »sparsamheten» måste även i våra militära utgifter äga rum, samt därför 2) besluta åtminstone en väsentlig nedsättning i detta nya anslagskrav utöver de särdeles frikostiga belopp, som redan nedlagts på försvarsväsendet och enligt uppgift redan gjort försvaret märkligt effektivt.

*Om sparsamhet i de militära utgifterna
m. m.*

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten anfört:

»Föreliggande motion innehåller åtskilliga synpunkter av allmän natur beträffande försvarspolitiska frågor samt vårt lands läge i försvars- och folkförsörjningshänseende, vartill av motionären anknutits uttalanden om att det icke bör vara uteslutet att även i upprustningen söka eftersträva någon sparsamhet. I sin hemställan har motionären anslutit dessa reflexioner till de i propositionen nr 1 äskade anslagen till befästningsarbeten samt försvarsväsendets verkstadsnämnd, sammanlagt omfattande 41,260,000 kronor. Någon anknytning mellan motionens motivering och dessa för speciella ändamål avsedda anslag har motionären icke anfört och har för övrigt sammanfattat de bägge anslagen under den gemensamma rubriken av anslag till upprustningen.

Utskottet har med hänsyn till den av motionären gjorda hemställan, som anknutits till propositionen nr 1, velat i detta sammanhang behandla motionen. Något uttalande i de av motionären angivna allmänna frågorna finner utskottet icke i detta sammanhang påkallat. Utskottet förutsätter emellertid, att all den sparsamhet iakttages, som med beaktande av föreliggande omständigheter visar sig möjlig att ernå. I avseende å de speciella anslagen har utskottet ansett sig böra hemställa om deras anvisande med av Kungl. Maj:t begärda belopp.

Utskottet hemställer, att herr Lindhagens ovannämnda motion I: 6 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag har tillåtit mig att avgiva en motion med anledning av huvudpunkten i den kungl. proposition till den urtima riksdagen, vilken avser stegring av rustningarna och täckande av kostnaderna därför genom beskattning.

Om sparsamhet i de militära utgifterna m. m. (Forts.)

Redan propositionen har emellertid även framhållit vikten av *frivilliga bidrag*.

Ett sådant bidrag var de omkring 400 miljonerna till Finland, som ju avsågo »med Finland för Sverige». Det gällde, särdeles förlåtligt, att stärka den finska fronten till hinder även för krigets utsvävningar längre västerut, eventuellt ända till Sverige. Det var sålunda det första frivilliga bidraget.

Vidare ha vi försvarslånet, som, om Gud vill, skall infrias av staten, vilket dock är ovisst. Det var, som sagt, det andra frivilliga bidraget — också det särdeles avsevärt.

Så kommer slutligen som en frivillig åtgärd *ökad sparsamhet*, och därmed äro vi inne på de mera labila områdena.

Nu har jag alltså i anledning av detta tal om sparsamhet väckt en motion, som är behandlad av andra särskilda utskottet i dess utlåtande nr 17, vilket nu föreligger för kamrarna. I denna motion har jag yrkat, »att den av regeringen förordade 'sparsamheten' måste även i våra militära utgifter äga rum». Det är det första yrkandet i motionen, och det har nyligen behandlats här, när det var fråga om anslag till de utgifter, det här gäller. Och i den punkten har utskottet nu sagt följande: »Utskottet förutsätter emellertid att all den sparsamhet iakttages, som med beaktande av föreliggande omständigheter visar sig möjlig att ernå.» Något yrkande i det syftet har utskottet inte funnit befogat, utan det har nöjt sig med att uttala detta i motiveringen. Det är ungefär samma hänvändelse som beslöts av riksdagen under förra världskriget, då statsutskottet med anledning av motion av mig och en del andra, tror jag, uttalade sig för att största möjliga sparsamhet skulle iakttagas, ehuru där då också tillades, att det skulle ske genom att man höll tillbaka militärbefällets naturliga påträngdhet att söka förmå riksdagen att bevilja det mesta möjliga. Jag ber således att på denna punkt få upprepa min hemställan till försvarsministern, att han måtte gå till handlingarna från det förra världskriget och taga hänsyn till den uppfordran, som den dåvarande försvarsministern fick att iakttaga sparsamhet gentemot militärbefällets anslagskrav. Riksdagen skulle därigenom giva vederbörande försvarsministern ett stöd i en sådan strävan, vilket väl också skall vara riksdagens avsikt nu med uttalandet i motiven, att man förutsätter att all sparsamhet skall iakttagas. Men det tillägges i dessa oerhörda upprustningstider »som med beaktande av föreliggande omständigheter visar sig möjlig att ernå», och praktiskt taget betyder det, att ingen sparsamhet är möjlig, ty här gäller det ju att upprusta till sista öret. I alla fall ligger det ett förtäckt medgivande däri, att även här kan och bör iakttagas någon sparsamhet. Jag nöjer mig således, herr talman, med denna förklaring från utskottet.

För det andra har jag i motionen yrkat att åtminstone en väsentlig nedsättning måtte beslutas i detta nya anslagskrav, 41,260,000 kronor, »utöver de särdeles frikostiga belopp, som redan nedlagts på försvarsväsendet och enligt uppgift redan gjort försvaret märkligt effektivt», något som kommit till uttryck i herr Bagges försäkran, att Sverige redan nu, utan dessa nya anslag, i försvarshänseende liknar en igelkott. Här ligger ju ett stort medgivande, att man nu kan få tillfälle att iakttaga sparsamhet. Jag hade då särskilt fäst mig vid lejonparten av dessa 41,260,000 kronor, nämligen vad som rör nya fästningars anläggande. Men motionen i den punkten har redan avslagits av riksdagen under de röriga förhandlingar, som nu äga rum, där grundlagsbestämmelser betyda så ofantligt litet, därför att man anser, att under krig tuga lagarna.

I ett tidigare yttrande från utskottet har yrkats bifall till fästningsanslaget, som motionen huvudsakligen tar sikte på. Men i utlåtandet om den saken

Om sparsamhet i de militära utgifterna m. m. (Forts.)

omnämndes inte min motion. Den skulle behandlas i annat sammanhang, sade ordföranden till mig efteråt, och här är detta sammanhang, fastän mitt förslag huvudsakligen avsåg det redan avgjorda ärendet. Man har således, herr talman, utan att fästa avseende vid huvudsaken i min motion, redan vid behandlingen av ett föregående utlåtande avslagit min motion. Dessa orediga propositioner bero förmodligen på paniken i landet för att Ryssland eller Tyskland eller kanske även engelska imperiet, om det kniper, skall överfalla oss kanske redan i morgon, och då förstår man, att vi bli något yra i huvudet.

Jag har således inte tillfälle, herr talman, att ens yrka bifall till andra punkten i motionen, ty den har riksdagen redan *olagligen avslagit*, utan att motionen då blivit prövad.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående anslag till bidrag till anskaffande av gasgeneratorer för jordbrukstraktorer.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 1 under nionde huvudtiteln därom gjorda framställning hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte till Bidrag till anskaffande av gasgeneratorer för jordbrukstraktorer å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 2,250,000 kronor.

Anslag till anskaffande av gasgeneratorer för jordbrukstraktorer.

Herr Lindhagen: Herr talman! Här har jag intet yrkande att göra, men jag måste be att få erinra om en parallell, som förekommit.

På begäran av livsmedelskommissionen och för att bereda jordbruket ökad avkastning har av Kungl. Maj:ts äskats det belopp, som här står omtalat i utlåtandet och som ju är ganska avsevärt, nämligen 2,250,000 kronor för anskaffning av traktorer, d. v. s. för att företrädesvis stödja det större jordbruket, som har råd att köpa sådana traktorer för att genom deras användande öka livsmedelsanskaffningen i nuvarande nödläge.

Eftersom man även vid urtima riksdagar i anledning av avlämnade propositioner får yrka utvidgning av desamma, ansåg jag mig böra hemställa i en särskild motion, att det även skulle beviljas enahanda anslag för att hjälpa det lilla jordbruket, de s. k. ofullständiga jordbruket, vilkas krav ända sedan 1904 förblivit obeaktade, ehuru flera kommittébetänkanden därom föreligga, så att dessa jordbruk skulle nu omsider genom tilläggsjord från den fastighet, varifrån de, särskilt i norra Sveriges skogsbygder, obehörigen utbrutits, få möjlighet att sätta spaden i denna »återvinning till allmogen», som Norrlandskommittéerna talat om, av odlingsmarken plundrad kronojord. Det är väl ändå ett ganska behjärtansvärt krav, att kunna utvidga propositionen om stöd till jordbruket, så att det även skall kunna få omfatta det lilla jordbruket. Emellertid har denna motion inte ens kunnat upptagas till prövning. Det är också en kris- och krigsföreteelse, som jag i all min enkla ensamhet måste böja mig för, och jag har således intet yrkande, herr talman.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande andra särskilda utskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond.

Punkten 1.

Lades till handlingarna.

Punkterna 2 och 3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser kapitalinvestering i statens allmänna fastighetsfond för byggnads- och inredningsarbeten vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser vissa kapitalinvesteringar i fonden för förslag till statsverket; samt

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 av anslagsmedel för vissa byggnadsarbeten m. m. vid försvarsväsendet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m.

Föredrogs ånyo tredje särskilda utskottets utlåtande nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 11 juni 1937 (nr 339) om mödrahjälp, m. m. dels ock en i ämnet väckt motion.

Genom en den 1 augusti 1940 dagtecknad proposition, nr 5, vilken hänvisats till tredje särskilda utskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 11 juni 1937 (nr 339) om mödrahjälp;

2) förordning angående ändrad lydelse av 6 § förordningen den 11 juni 1937 (nr 338) om moderskapspenning;

3) förordning angående ändrad lydelse av 32 § förordningen den 26 juni 1931 (nr 280) om erkända sjukkassor; samt

4) lag angående ändrad lydelse av 2 § 3 mom. och 4 § lagen den 6 juni 1924 (nr 361) om samhällets barnavård och ungdomsskydd (barnavårdslag).

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft en i anledning av densamma inom första kammaren väckt motion, nr 4, i vilken herr *Herlitz* m. fl. hemställt, att propositionen, i vad den avsåge ändring i 7 § förordningen om mödrahjälp, icke måtte av riksdagen bifallas.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda författningsförslagen, måtte för sin del antaga fyra under punkten införda, med 1—4 betecknade förslag till författningar i nu ifrågakvarande ämnen;

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m. (Forts.)

B) att den i ärendet väckta motionen, I: 4, måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Herr **Tamm**: Herr talman! Som representant för 1939 års statsrevisorer kan jag inte underlåta att här ge uttryck för en obetingad tillfredsställelse med att statsrevisorernas ingripande beträffande mödrahjälpen lett till ett så snabbt och i stort sett ganska gott resultat.

Socialstyrelsen har ju gjort en utredning, som, efter vad jag kan förstå, varit så pass grundlig som tid och förhållanden medgivit. Densamma har ju också praktiskt taget helt kommit att understryka de anmärkningar och synpunkter, vilka av statsrevisorerna framförts. Huvudsaken är ju emellertid, att socialstyrelsen genom det här föreliggande förslaget blir en verklig tillsynsmyndighet. Önskvärt hade varit, att så skett redan från början. Mycken oreda hade då säkerligen kunnat undvikas. Tillämpningen hade kunnat bli mer enhetlig, i stället för att, som nu varit fallet, variera allt efter olika mödrahjälpnsnämnders och barnvårdsnämnders inställning och uppfattning. Detta har varit mycket olyckligt, icke minst därför att mödrahjälpen som socialreform tillvunnit sig stora sympatier överallt. Men den höll nu på att, genom alltför skiftande och många gånger felaktiga tillämpningar, på sina håll råka i misskredit.

Så är det även ett par detaljpunkter, som jag skulle be att få säga några ord om i detta sammanhang.

Som kammarens ärade ledamöter observerat, har utskottet i § 7 i texten tagit bort en stor del av propositionens förslag. I viss mån synes mig det beklagligt, att propositionens avfattning inte kunnat godtagas av utskottet. Denna innehöll nämligen bestämmelser angående barnvårdsnämndernas ansvarsskyldighet beträffande de medel, vilka de enligt mödrahjälpnsnämndernas beslut lämnats att handhava och fördela. Hade dessa medel utbetalats i strid mot beslut eller föreskrift, skulle enligt propositionen barnvårdsnämnderna kunna av länsstyrelse åläggas att återbetala beloppet. Nu har man emellertid inom utskottet ansett, att det skulle vara principiellt oriktigt att lämna länsstyrelserna befogenhet gentemot de kommunala förtroendemännen att utan vidare utdöma beloppen. Det skulle, förmenade man, strida mot gällande rättsuppfattning. I sådana fall ansågos domstolarna vara den rätta instansen.

Ja, det kan ju hända att saken formellt ligger så till, men enligt min mening var propositionens förslag både praktiskt och enkelt. Emellertid har utskottet trots strykningen i förordningen bestämt hävdad samma ansvarsskyldighet hos barnvårdsnämnderna och utgått ifrån att felaktigt utbetalade belopp, vilka av länsstyrelserna, som ju granska räkenskaperna, anmärkas till återbetalning, också i regel komma att av vederbörande återbetalas. Vid tredskande kan naturligtvis domstolsprocedur sedan tillgripas.

I övrigt har även departementschefen gjort en hel del uttalanden i samband med propositionen, vilka väl sedan komma att inflyta i tillämpningsföreskrifterna och, som man får hoppas, jämväl skola bidra till en sanering av hela mödrahjälpen. Önskvärt hade dock onekligen varit, att hela den undersökning, som nu verkställes av socialstyrelsen, kunnat bli något grundligare än som för socialstyrelsen varit möjligt, genom att en särskild utredning till-satts. Om så hade skett, skulle även organisationsfrågan kunnat bli föremål för en ny omprövning, särskilt då med hänsyn till moderskapspenningen. Att de båda jämlöpande organisationsformerna, moderskapspenningen och mödrahjälpen i längden inte böra stå såsom två skilda hjälpformer, är ganska påtagligt. Moderskapspenningen har i många fall missbrukats och kommit till användning till för saken helt ovidkommande ändamål. Detta har lätt kun-

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m. (Forts.)

nat ske, eftersom moderskapspenning utbetalats utan behovsprövning och kontroll. Det ligger i sakens natur. Vederbörande har sedan efteråt begärt mödrahjälp och med denna betalat utgifter, som rätteligen bort bestridas med moderskapspenningen. Utbetalningsinstanserna äro också i bägge fallen olika: i ena fallet sjukkassorna och i andra fallet barnvårdsnämnderna.

I den kungl. propositionen har man visserligen sökt rätta till de värsta missförhållandena även på denna punkt, men resultatet blir säkerligen dock ej tillfredsställande vare sig ur social eller statsfinansiell synpunkt, förrän man går till botten med problemet. Önskvärt hade alltså varit, att saken omedelbart kunnat bli föremål för en särskild utredning, men departementschefen har avisat tanken därpå nu och ansett lämpligare, att den s. k. socialvårdskommittén får taga hand om saken, men det är ju, som vi veta, så, att denna socialvårdskommitté har så oändligt många järn i elden, att några resultat av dess arbete väl knappast äro att förvänta på ännu många år. Utskottet har också för sin del betonat önskvärdheten av att socialstyrelsen såsom tillsynsmyndighet inte minst på denna punkt noggrant följer utvecklingen och tar det initiativ, som kan anses bliva påkallat.

Till sist ber jag få påpeka en synpunkt beträffande 2 § i förordningen om mödrahjälp. Det föreslås införande i denna paragraf av ett helt nytt moment, som innebär, att om kvinna avlider vid barnsbörd, kan mödrahjälp utbetalas till hennes make och att med denna mödrahjälp även skall bestridas »barnets vård under högst sex månader från dess födelse». Mot ett införande av en sådan bestämmelse måste man emellertid ställa sig mycket tveksam. Det framgår ju med all tydlighet av vad som sagts och av en allmän erfarenhet, att mödrahjälpen som sådan är i starkt behov av en viss sanering framför allt med hänsyn till att härför avsedda medel i många fall icke kommit till sådan användning, som man från början avsett. Hjälppformen behöver med andra ord renodlas, och hela denna proposition avser att så skall ske, men genom detta i 2 § gjorda tillägg går man i motsatt riktning. Att fostra ett moderlöst barn under sex månader har ju ingenting att skaffa med mödrahjälp. Givetvis finnas många fall, då sådan hjälp, som här avses, är både önskvärd och behöfvlig, men den bör lämnas under andra former än som mödrahjälp. Det kan knappast anses som ett lyckligt grepp att samtidigt som man söker få till stånd en bättre ordning beträffande mödrahjälpen hänga på den helt ovidkommande utväxter. Jag kan också försäkra, att det är med stor tveksamhet, som utskottet ansett sig kunna tillstyrka paragrafen med det här gjorda tillägget. Ekonomiskt kanske det inte spelar så stor roll, och det är väl närmast detta, som varit anledningen till utskottets eftergivenhet. För min del hade jag helst yrkat avslag på detta moment. Man får emellertid hoppas, att det skall lyckas socialvårdskommittén, som ju har i uppdrag att söka sanera de olika hjälpformerna, att med tiden få bort denna fula fläck ur förordningen.

Herr talman, jag har för övrigt intet yrkande att göra.

Herr **Linnér**: Herr talman! På grund av den erfarenhet, jag har såsom ordförande i en mödrahjälpnsnämnd ända sedan denna understödsforms tillkomst, vill jag betyga, att mödrahjälpen har varit till verklig nytta. När man känner till, hur det förhåller sig, hur dessa relativt små belopp ha kommit till användning i många fall inom ekonomiskt mycket svaga familjer, hyser man icke något tvivel om att just den hjälpen i just det ögonblicket ofta har varit till större gagn för familjens framtid och bestånd än mycket större belopp skulle ha varit vid en annan tidpunkt.

Att denna hjälpform har slagit så väl ut, beror framför allt på den omständigheten, att den har varit förenad med en individuell prövning. Därigenom

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m. (Forts.)

har man kunnat rätta hjälpen efter det verkliga behovet i det föreliggande fallet. Men det är ju klart, att därav också följt vissa svagheter. Det har blivit en viss ojämnhet i praxis. Dessa svagheter berodde till mycket stor del på svagheten i själva den ursprungliga uppläggnings. Författningen var synnerligen oklar, motiveringen var mycket ofullständig, och mödrahjälpnsnämnderna lämnades därigenom att reda sig var och en för sig. Så småningom har emellertid en stabilisering åstadkommit. Ojämnheterna i praxis äro inte så stora numera, och jag tror också att de kvarstående ojämnheterna kunna rättas på de vägar, som anvisas av utskottet — i den mån nämligen de böra rättas, ty att övergå till en schablonisering skulle givetvis vara stridande mot själva hjälpformens idé.

Emellertid kvarstår en svaghet, som är ganska allvarlig, nämligen beträffande moderskapspenningen. Det är inte endast den betänkligheten, att det här gäller ett ganska stort belopp — mellan 4 och 5 miljoner — utan också att det är ett understöd, som för närvarande utdelas fullständigt utan kontroll. Saken har i verkligheten utvecklats sig på ett helt annat sätt än man avsåg från början. I departementschefens uttalande 1937, när mödrahjälpens behandlings i riksdagen, angavs en bestämd gräns emellan dessa båda hjälpformer. Departementschefen talade då om att moderskapspenningen var avsedd att utgöra ett bidrag till vissa kostnader: resor, hemhjälp, utrustning åt barnaföderskan, sängutrustning, kläder åt barnen samt anstaltsvård i de fall, då kostnaden för sådan vård icke täcktes på annat sätt. Mödrahjälpens skulle användas för andra ändamål.

Om man nu ser efter, hur det har gått i verkligheten, så finner man, att det har blivit en sammanblandning mellan de ändamål, för vilka mödrahjälpens från början varit avsedd, vilka icke skulle täckas med moderskapspenningen, och de ändamål, som skulle täckas med den senare. Dessutom är det klart, att moderskapspenningen användes till en hel del ändamål, som äro fullständigt främmande för den ursprungliga tanken. Jag skall bara nämna ett par drastiska exempel. Det står i den vanliga blanketten för sökande av mödrahjälp: Har moderskapspenning erhållits? Vartill har den använts? — och vederbörande svara, att den använts till inköp av en kostym åt gubben, till inköp av möbler, till betalning av en symaskin, till kläder åt barnen o. s. v. Det må ju vara mycket bra, att alla dessa behov tillgodoses, men det är självfallet saker, för vilka moderskapspenningen icke har varit avsedd och till vilka den icke bör användas.

Det vanliga fallet är emellertid, att när man behandlar ansökningarna om mödrahjälp, vet man inte, vartill moderskapspenningen har använts, ifall den är lyftad, ej heller vartill den kommer att användas, om den icke är lyftad. Det vanliga är nämligen, att det endast står ett sådant uttryck som »moderskapspenningen förbrukad,» eller »beslut ej meddelat», och då står mödrahjälpnsnämnden inför den situationen, att den måste täcka de nödvändigaste behoven för modern. Ett mycket vanligt sådant behov, som mödrahjälpens användes till, är hemhjälp. Från början hade man tänkt sig, att moderskapspenningen åtminstone till en viss grad skulle användas till det ändamålet, men detta har i stor utsträckning icke lyckats, därför att moderskapspenningen använts till andra ändamål. Min personliga uppfattning är, att moderskapspenningen ofta går till att betala bodskulder eller andra småskulder.

I varje fall är det alldeles klart, att det föreligger en sammanblandning av dessa båda hjälpformer. Vidare är det så, att de avse teoretiskt sett olika inkomstkategorier. För moderskapspenningen gäller ju såsom en övre gräns ett visst taxerat belopp, för närvarande bestämt till 2.500 kronor. Om man nu ser efter, vad detta taxerade belopp innebär i inkomst, så kommer man upp till

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m. (Forts.)

inkomst kategorier av sådan höjd, att åtminstone enligt min erfarenhet det icke ens förekommit ansökan om mödrahjälp från toppklasserna. Å andra sidan hänföra sig ju dessa inkomstbelopp till ett föregående års inkomst. Nu inträffar det emellertid, i synnerhet under nuvarande förhållanden, att inkomsterna äro mycket ojämnna, så att den, som det ena året har en avsevärd inkomst, låt oss säga mellan 4,000 och 5,000 kronor, kan nästa år genom arbetslöshet eller någon annan olycklig omständighet sjunka ned i ett sådant ekonomiskt läge, att modern otvivelaktigt bör få hjälp. Då är hon emellertid genom denna bestämmelse utesluten från att få moderskapspenning, och det behov, som denna skulle täcka, får således täckas av mödrahjälpen. Jag har nämnt detta därför att även detta förhållande stöder den uppfattning, som jag här gör gällande, att de båda hjälpformerna icke i längden kunna behandlas isolerade från varandra.

Nu har departementschefen något snuddat vid denna fråga om förhållandet emellan moderskapspenning och mödrahjälp, men han har på det hela taget skjutit undan saken och sagt, att den i sinom tid skall klaras av socialvårds-kommittén. Detta betyder uppenbarligen, att försåvitt inte departementschefen tar något annat initiativ, kommer saken att få vara i det skick den nu är under ganska många år framåt. Departementschefen föreslår nu och utskottet accepterar ett par små åtgärder, som jag emellertid måste betrakta som rena palliativ. Han föreslår först och främst, att moderskapspenning icke skall få sökas förr än åtta månader av havandeskapet förflutit. Detta innebär emellertid, om man ser på verkligheten, icke någon säkerhet för att moderskapspenningen kommer att användas till det, som den bör användas till. Pensionsstyrelsen, som kommit fram med detta förslag, resonerar naturligtvis på det sättet, att utgifter för själva barnsörden, när denna är så nära förestående, komma att för modern te sig som särskilt trängande och att hon därför kommer att spara moderskapspenningen för just det ändamålet. Jag tror icke att det är säkert; jag tror snarare att det är osannolikt, att det kommer att bli så. Det är många behov, som det för henne då kommer att förefalla mera önskvärt att täcka. Hon kanske är belastad med bodskulder. Innehavaren av boden vet, att hon får moderskapspenning, han håller efter henne, och så betalar hon en del skulder med den. Det kan också vara något annat. En mor skrev t. ex.: »Jag är så glad för att jag blivit i tillfälle att köpa möbler till ett rum.» Det kan för henne förefalla mera önskvärt än att använda pengarna till utgifterna för barnsörden, även om hon befinner sig i åttonde månaden. Denna tidsbestämning innefattar således icke någon garanti.

Sedan säger departementschefen, att genom att förskott å moderskapspenningen utbetalas till barnavårdsnämnden kan nämnden övervaka, att det förskottade beloppet användes för de ändamål, som angivits i ansökningsen om förskott och för vilkas tillgodoseende förskottet beviljats. — Det tror jag inte heller på. Den enda säkerheten för att ett belopp verkligen användes till det ändamål, det är avsett för, är att hjälpen lämnas in natura men det är, såvitt jag förstår, icke föreslaget, att barnavårdsnämnderna skulle gå den vägen, och då ha barnavårdsnämnderna icke heller någon som helst garanti för moderskapspenningens användning.

Departementschefen fortsätter sedan med ett uttalande om lämpligheten av att varje moder, som erhåller moderskapspenning, får upplysning om att mödrahjälp ej kan påräknas för sådana ändamål, för vilka moderskapspenningen är avsedd, utom i sådana fall, då moderskapspenningen ej varit tillräcklig för tillgodoseende av dessa behov. Mina herrar! En mödrahjälpsnämnd kan inte förfara på det sättet. Om en mödrahjälpsnämnd är fullt på det klara med, såsom jag själv varit i många, många fall, att moderskapspenningen icke an-

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m. (Forts.)

vänts på det sätt, som den borde ha använts, men mödrahjälpnsnämnden är lika övertygad om att här föreligger ett aktuellt behov av t. ex. hemhjälp, så ger nämnden mödrahjälp så långt som mödrahjälpens räcker. Mödrahjälpnsnämnden kan icke förfara på annat sätt, och trots detta uttalande av departementschefen kommer den helt visst att fortsätta därmed, såvida den inte blir förbjuden att göra det, vilket givetvis vore fullständigt oriktigt och torde vara uteslutet. Denna lilla säkerhetsåtgärd, som departementschefen här tänkt sig, kommer således icke att vara effektiv.

Det kvarstår således ett alldeles klart behov, att användningen av moderskapspenningen undersökes och att sedan det resultat, undersökningen leder till, användes för åstadkommande av en bättre understödsform än den nuvarande moderskapspenningen är.

Andra lagutskottet var vid lagtima riksdagen inne på denna fråga och yttrade då i sitt utlåtande nr 44, att hela komplexet av frågor rörande moderskapspenningen och mödrahjälpens för närvarande var under utredning inom socialdepartementet. Sedan fortsatte utskottet, att utskottet, som härav slöte, att saken snarast möjligt i hela sitt sammanhang komme att bringas till sin lösning, förordade det då föreliggande förslaget. Jag beklagar, att departementschefen helt har nonchalerat detta uttalande från utskottets sida, vilket också blev riksdagens uttalande. Jag beklagar också, att tredje särskilda utskottet nu har med en sådan blyghet uttalat sig i detta ämne. Utskottet har endast yttrat, att utvecklingen på detta område bör följas med uppmärksamhet och att om olägenheter av väsentlig art alltjämt förekomma, frågan om en genomgripande reform måste återupptagas utan avvaktan på slutförande av socialvårdskommitténs arbete.

Det är verkligen så, att olägenheter av väsentlig art äro för handen redan nu. Det är ingen anledning att uppskjuta den utredningen och den förändring, som bör följa av utredningen. Om man här skyndsamt gör en ändring, så handlar man uteslutande till mödrarnas bästa.

Herr Wohlin: Herr talman! Med anledning av vad i denna fråga tidigare förevarit och nu senast under debatten förekommit tillåter jag mig anföra följande.

Den rad av befolkningspolitiska åtgärder, som under senare år vidtagits i vårt land, har i regel, om också icke alltid, förberetts och genomförts under ett ganska starkt motstånd från åtskilliga håll i landet, ett motstånd som emellertid icke hindrat dessa reformers förverkligande under de gångna riksdagarna. Jag tänker därvid icke på de lagstiftningsspörsmål, som varit före — den nya abortlagstiftningen, den nya lagstiftningen om preventiva medel och handeln med sådana, den förberedda steriliseringslagen m. m. — och icke heller på de reformer i familjebeskattningen, som partiellt genomförts och där en glädjande enighet i stort sett rått mellan alla. Motståndet har gällt de mera socialpolitiskt betonade åtgärderna och däribland icke minst den moderskapspenning och den mödrahjälp, som nu äro före. Jag vill emellertid som en antydning om den psykologiska bakgrunden till dessa anmärkningar påpeka, att på sin tid ganska starka invändningar från skilda håll också restes mot åtskilligt annat, som blivit genomfört och som efteråt befunnits vara till glädje och välfärd för dem det har gällt. Jag behöver ju endast påpeka den fria förlossningsvården, den fria tillgången till skyddsläkemedel, mödra- och barnvårdscentralerna, den förbättrade ställningen för kvinnliga befattningshavare i allmän tjänst och lagen om förbud mot avskedande av kvinna vid giftermål eller barnsbörd med flera andra reformer, vilka numera icke väcka någon

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälpen m. m. (Forts.)
opposition utan, såvitt jag förstår, allmänt accepterats såsom ganska naturliga reformlinjer.

Vad nu angår de båda hjälpformer, som här närmast äro före, nämligen moderskapspenningen och mödrahjälpen, så vill jag erinra kammarens ledamöter därom, att alla understöd från statsmakternas eller kommunernas sida, som ha karaktären av penningunderstöd — och sådana understöd äro ju numera i vårt land oändligt talrika och utgå för de mest skiftande ändamål — självfallet alltid äro behäftade med den bristen, att någon kontroll över penningmedlens användning i allmänhet icke kan utövas. Man får lita till att de i stort sett komma att gå till de ändamål, för vilka de äro givna, och att de eventuella missbruket, om också i och för sig beklagliga, likväl icke böra hindra en sådan understödverksamhet. Jag behöver väl icke erinra om huru många kategorier av vårt lands medborgare som för skilda ändamål erhålla statsbidrag i penningar, och jag behöver icke heller erinra om att folkpensionerna utgå i penningar liksom så mycket annat i vår socialpolitik. De erinringar, som senast herr Linnér nu anförde mot moderskapspenningen, därför att den utgår i penningar utan individuell prövning, kunde därför med lika stort fog riktas mot många andra former av lån och understöd, som utgå i vårt land. Jag tror också, att herr Linnér sköt en smula över målet i sin kritik av moderskapspenningen, då han vid uppräknigen av ändamål, för vilka den icke var avsedd och icke borde vara avsedd, upptog exempelvis sådana saker som inköp av en symaskin eller utgifter för barnens kläder. Jag tror, att dessa båda sista exempel från herr Linnérs sida äro illa valda, ty en mindre bemedlad moder, som får moderskapspenning, kan mången gång knappast göra bättre nytta med pengarna än genom att använda dem just för dessa båda syften, som herr Linnér förklarade vara missbruk. Jag tror sålunda, att man får vara en smula varsam, när man kritiserar moderskapspenningen, sådan den hittills utgått. Men jag skall gärna erkänna, att eftersom den utgår utan individuell prövning och i penningar, så är det såsom den mänskliga naturen är gestaltad alldeles givet att envar från sin egen erfarenhetskrets kan peka på fall, då medlen kommit till en användning, som icke varit önskvärd — ett förhållande som emellertid, såsom jag nyss nämnde, är mycket vanligt på alla områden, där statsunderstöd eller kommunalt understöd utgår i penningar. Den logiska konsekvensen av en sådan kritik bör ju — som även herr Linnér tycktes antyda — vara att moderskapspenningen underkastas en eftersyn och en undersökning i syfte att utreda, i vad mån naturprincipen där kan komma till ökad användning i stället för understöd i penningar.

När man kommer över till mödrahjälpen, som nu närmast är före, får man med stor tillfredsställelse inkassera det livliga erkännande, som herr Linnér såsom sakkunnig på detta område givit just denna befolkningspolitiska hjälpform. Jag tror, mina herrar, att denna mödrahjälpen, som under de gångna åren från skilda håll har blivit så starkt kritiserad, i ett land som vårt och med de förhållanden, varunder stora lager av befolkningen leva, kommit till större nytta och blivit mera välsignelsebringande än man från början tänkt sig och man i allmänhet tror. Dessa småbelopp, som det i regel rört sig om, ha efter individuell prövning i varje fall tilldelats fattiga mödrar för ofrånkomliga utgifter i samband med nedkomsten, och de ha icke endast underlättat dessa fattiga mödrars och mindre bemedlade familjers ställning, men de ha även i stort sett verkat i en ur konservativ synpunkt synnerligen lycklig riktning, nämligen att avsevärt motverka den även ur etiska synpunkter så skadliga fosterfördrivningen, som i stor skala florerat i vårt liksom i så många andra länder. Jag tror att det har kommit många barn till världen tack vare mödrahjälpen och det är en sak, som man icke minst från konservativt håll bör hålla

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m. (Forts.)

i minnet vid denna hjälpforms bedömande. Vidare är det ju för alla känt, att mödrahjälpen har utgått och utgår icke endast i kontanter utan mången gång även in natura, och att man sålunda på detta speciella område redan från början har infört en kombinerad kontant- och naturalinje, där naturalinjen mången gång visat sig mycket lycklig.

Hela den kritik, som statsrevisorerna häromåret riktade mot mödrahjälpen, innehöll självfallet många riktiga och tänkvärda påpekanden med hänsyn till brister i denna liksom i så många andra socialpolitiska åtgärder, och det är icke min mening att på något sätt undervärdera denna kritiks betydelse för ärendets fortsatta behandling. Men jag tror å andra sidan, att det sätt, på vilket statsrevisorerna i sina formuleringar lade upp sin kritik, och det sätt, på vilket vissa stora tidningar tagit upp denna kritik, mera vittnat om en lust att komma åt själva reformåtgärden som sådan än om en allvarlig vilja att förbättra vad som brustit och göra det bästa möjliga av en i alla fall så lycklig och välsignelsebringande hjälpform. Det har ju i pressen på tal om mödrahjälpen förekommit ett sätt att skriva, som något påminner om en på sin tid mycket beryktad statsrevisions anmärkningar om vissa företeelser i statsförvaltningen, som slutade med »dryckesvaror och spelkort m. m.». Det är nu längesedan, men en och annan torde erinra sig detta statsrevisionens betänkande. Jag tror icke man kan på det viset generalisera, utan jag tror att detta är — såsom departementschefen understryker — en socialt utomordentligt viktig befolkningspolitisk hjälplinje, som även i fortsättningen bör vidmakthållas, och alla yrkanden om begränsning av anslagen till mindre belegg äro så mycket mindre befogade, som det här rör sig om en socialpolitik av nationell betydelse för vårt land.

Beträffande den diskussion som för ögonblicket förekommer skulle jag för min personliga del visserligen vilja tänka mig möjligheten av en översyn av de båda hjälpformerna — moderskapspenningen och mödrahjälpen — i ett sammanhang och har sålunda härutinnan i stora drag samma önskan, som de flesta här i kammaren torde hava och som senast herr Linnér givit uttryck åt. Men särskilt skulle jag vilja understryka — och därmed vill jag sluta detta inlägg — en synpunkt, som är av alldeles speciell betydelse, vid bedömandet icke endast av mödrahjälpen, som nu är på tal, utan överhuvud taget av våra socialpolitiska hjälpåtgärder här i landet; en synpunkt, som kanhända är alltför välkänd för att den skall väcka något intresse, när jag återupprepar den. Det händer ofta, och icke minst i vårt land, där vi ha en utvecklad kommunal självstyrelse och en stark söndersplittring av de socialpolitiska organisationsarbetet på staten och på mindre enheter — landsting, kommuner och andra — att en reform, som framlägges i riksdagen och som i och för sig är sund och riktig och till vilken man knyter stora förhoppningar, på grund av denna brist på organisation och samordning av de socialpolitiska uppgifterna vid sitt genomförande ute i det levande livet kan komma att bli mindre lyckligt genomförd och råka ut för vissa administrativa brister och i vissa avseenden måhända komma på sidan om det, som ursprungligen var tänkt. Därför är ju också den av statsmakterna upptagna frågan om en rationellare organisation av den svenska socialvården ett så utomordentligt stort och viktigt kapitel. Jag kan emellertid för min del knappast se, att den form för denna frågas snabba utredning, som har blivit vald, nämligen en traditionell stor månghövdad kommitté med representanter för skilda både äldre och nyare uppfattningar, är den lyckligaste. Icke minst för att förtroendet för de socialpolitiska åtgärder skall bibehållas hos svenska folket är det av nöden, att denna sak blir genomförd med väsentligt mycket större snabbhet, kraft och beslutsamhet än som tyckes vara fallet i den nu ganska gamla

Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälps m. m. (Forts.)
socialvårdskommittén. Det är uppenbart, att kritiken av de befolkningspolitiska åtgärderna och här närmast moderskapspenningen och mödrahjälpen har rätt så till vida, att det praktiska genomförandet — exempelvis nu närmast av mödrahjälpen — lider av väsentliga organisatoriska brister, sammanhängande med mödrahjälpsnämndernas och barnavårdsnämndernas inbördes rättigheter och befogenheter och med en mängd övriga spörsmål, och den har även rätt så till vida, att kommande befolkningspolitiska och andra sociala reformer kunna råka ut för samma svårigheter och olägenheter vid den praktiska tillämpningen, därest icke socialvården är rationellt och modernt organiserad i det Sverige, för vilket vi alla söka att arbeta. Jag tycker därför, att det är mycket tråkigt, att man skall behöva hänskjuta frågor som de nu diskuterade till socialvårdskommittén och att man i sitt fortsatta arbete på befolkningspolitikens område skall behöva utgå från nu rådande mindre tillfredsställande förhållanden. Jag anser det vara oavvisligen nödvändigt, att chefen för socialdepartementet i någon form, bättre än vad som nu synes ske, bringar det ifrågakvarande komplexet av organisationsfrågor på den svenska socialvårdens område till en snabb och lycklig lösning.

Jag har sålunda, herr talman, den uppfattningen, att även med vederbörlig hänsyn tagen till den kritik, som förekommit och förekommer och som i åtskilliga mera periferiska avseenden är berättigad, man likväl icke bör kasta ut barnet med badvattnet och, därför att brister förekomma, vända sig mot själva den idé, som ligger bakom dessa befolkningspolitiska hjälpformer, utan man bör försöka att fortsätta på de inslagna vägarna, men under bättre yttre betingelser, d. v. s. under ett tillstånd av en ny och bättre organisation av den svenska socialvården.

Herr Tamm: Det var ett uttalande av herr Wohlin, som jag inte kan låta passera alldeles opåttalt, nämligen vad han yttrade om statsrevisorernas uppläggning av denna sak förlidet år. Herr Wohlin menade, att detta betänkande mera vittnade om en önskan från statsrevisorernas sida att komma åt denna hjälpform.

Det var en mycket orättvis anklagelse, som herr Wohlin därvid riktade mot dessa statsrevisorer, som dock representerade riksdagens samtliga partier och vilkas beslut var fullständigt enhälligt. Jag kan försäkra herr Wohlin, att det positiva intresse hos statsrevisorerna, som jag kunde märka under ärendets behandling, var lika stort som det herr Wohlin i dag ger uttryck åt. Jag kan närmast svara för mig själv, och jag har, liksom statsrevisorerna i övrigt, givit uttryck åt precis samma tanke som herr Wohlin i sitt nyss hållna anförande, nämligen att mödrahjälpen är en så god och förnämlig hjälpform, att den under inga omständigheter får föras åt sidan, även om den i vissa avseenden råkat komma in på felaktigt spår. Det var just det stora intresset för denna hjälpform som gjorde att statsrevisorerna ansågo det klokt och berättigat att ta upp saken på sätt som skedde, innan verksamheten alltför mycket hann gräva ner sig i dessa hjulspår.

Jag har bara velat säga detta, för att inte en sådan anklagelse mot statsrevisorerna som den herr Wohlin framförde skall få stå opåttald.

Herr Wohlin: Den omständigheten, att statsrevisorerna äro riksdagsmän, kan så mycket mindre avhålla mig från att kritisera deras uttalanden, som det tvärtom ökar mina befogenheter och rättigheter att kritisera. Den omständigheten, att de voro enhälliga, inverkar icke heller ett spår på min uppfattning. Det sätt, varpå statsrevisorerna i sin kritik av mödrahjälpen fördjupade sig i detaljer och genom en del lösligt valda exempel sökte få fram, att ett eller

'Ang. ändrade bestämmelser om mödrahjälp m. m. (Forts.)

annat missbruk av mödrahjälpen hade förekommit, att den hade använts för det eller det ändamålet, vittnar ingalunda om någon förnämlig uppläggning av statsrevisorernas yttrande vid det tillfället. Statsrevisorernas ifrågavarande betänkande har blivit en brunn, varur stora tidningar en lång tid efteråt ha öst, då de med smädelser i sina spalter angripit själva den hjälpform det här gäller. Misstag i skrivning kunna begås även av riksdagens utskott och riksdagens revisorer, och jag vidhåller min uppfattning att det var ett ganska olämpligt avfattat aktstycke, som statsrevisorerna vid det tillfället framlade för den svenska allmänheten.

Herr Källman: Med anledning av det, varom här sist diskuterats, vill jag för min del tillägga, att statsrevisorernas uttalande, med den mängd detaljer det innehöll, skapade underlag för en diskussion, som präglades av mycket litet vederhäftighet.

Med avseende å moderskapspenningens användning och allt vad därmed sammanhänger har den mödrahjälpnämnd, som jag tillhör, hela tiden påyrkat att moderskapspenningen borde inarbetas i mödrahjälpen och villkoren skärpas. Vi ha ansett, att sjukkassornas verkställande tjänstemän i regel saknat kännedom om att det funnits andra grunder än 2,500-kronorsgränsen, förutvarande 3,000-kronorsgränsen, för erhållande av moderskapspenning, och att prövningen därför borde överflyttas till barnavårdsnämnderna. Jag vill tillägga, att det dröjde inte länge, innan mödrahjälpnämnden i vårt län ordnade instruktionsmöten för barnavårdsnämnderna. Detta skedde på fyra platser i länet, och vi fingo tillfälle att träffa representanter för samtliga barnavårdsnämnder. Efter den tiden ha vi fått bättre uppgifter än tidigare. Vi märkte alla till en början, hurusom det rådde ett konglomerat av olika uppfattningar om hur hjälpen skulle användas o. s. v. Till moderskapspenningen togs aldrig någon hänsyn, och därom lämnades i regel ingen upplysning. Men efter dessa möten, som vi ordnade redan 1938, har det undan för undan blivit bättre, och i de större barnavårdsnämnderna, där man hade anställda tjänstemän, dröjde det inte länge, innan man var fullt införstådd med de grunder, på vilka denna hjälpform bygger.

Om barnavårds- och mödrahjälpnämnderna vore sammansatta av personer, som vore förtrogna med svensk fattigvårdslagstiftning och hade någon personlig erfarenhet om tillämpningen av den svenska fattigvården, skulle de bättre förstå de principer, på vilka mödrahjälpen bygger, och inse, att den enda skillnaden mellan denna och fattigvården är, att man i fråga om mödrahjälpen inte får tillämpa så stränga villkor, som lagen om fattigvård m. m. föreskriver.

Jag vill till sist säga, att det intryck jag har fått av alla de utredningar, som gjorts om mödrahjälpfrågan, allt som tryckts och skrivits, och alla tabeller, som uppställts, är att det varit, som man brukar säga, mycket väsen och lite ull. Det är ganska små reformer, som ha åstadkommit, och alltjämt hänger det mesta på den individuella prövningen och på barnavårdsnämndernas och mödrahjälpnämndernas kapacitet.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo tredje särskilda utskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av fjärde stycket i övergångsbestämmelserna till lagen den 18 april 1935 (nr 113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling.

Ang. ändring i övergångsbestämmelserna till arbetsförmedlingslagen.

Ang. ändring i övergångsbestämmelserna till arbetsförmedlingslagen. (Forts.)

Genom en den 1 augusti 1940 dagtecknad, till tredje särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 6, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändrad lydelse av fjärde stycket i övergångsbestämmelserna till lagen den 18 april 1935 (nr 113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Herr Wistrand: När jag begär ordet i denna fråga, är det icke för att på något sätt anmärka mot det förslag, som utskottet har framlagt. Den kungl. propositionen avser en ändring i nuvarande bestämmelser som otvivelaktigt är nödvändig. Vad jag emellertid vill fästa uppmärksamheten på är någonting, som i stort sett går förlorat såväl i den kungl. propositionen som i utskottets utlåtande, nämligen, att den lagbestämmelse, som här ifrågasättes, innebär ett överträdande av en traktat, av vilken Sverige genom internationell överenskommelse är bunden, en traktat som har antagits på internationell arbetskonferens och sedermera ratificerats av vårt land. Vi äro därmed skyldiga att bibehålla denna lagstiftning i tio år framåt. Nu ha vi inte fått många eller särdeles imponerande kamrater som ratifikatorer: det är Chile, Finland, Mexico och Spanien och inga andra. Men icke förty äro vi bundna. Man har åberopat som skäl för att nu gå till lagändring, att Sverige har begärt revision av traktaten. En sådan revision kan ju icke äga rum annat än på en arbetskonferens, och en dylik är som bekant för närvarande omöjlig att åstadkomma. Detta skulle alltså vara skälet, varför man nu skulle göra ett överskridande. Men det är ju ingalunda sagt, att därför att man begär en revision, man också får en revision. Det är tvärtom långt ifrån säkert. Det beror på ett godkännande av arbetskonferensen, alltså av andra medlemsstater i den internationella arbetsorganisationen.

Jag har velat framhålla dessa synpunkter därför att de enligt min mening mycket klart, klarare än någonting annat, visa att vi här i Sverige från regeringens och riksdagens sida icke iakttagit tillräcklig varsamhet när det gällt att ratificera de konventioner, som tillverkats på de internationella arbetskonferenserna. Man kan säga, att vi skapade ett prejudikat i varnas, då vi antogo en ändring i samma lagstiftning, som det nu är fråga om, och att även detta innebar ett traktatsbrott. Ja, man brukar säga, att det är det första steget som kostar på, men man kan också säga, att andra resan är värre än den första.

Om den internationella arbetsorganisationen kommer att ha en framtid, varom vi i denna stund veta mycket litet, skulle jag önska att det, som nu två gånger under detta år har förekommit, måtte bli en varning för våra lagstiftande institutioner, i främsta rummet för den, som har att förbereda ärendena, nämligen vår socialminister, att i fråga om rekommendationer och ratifikationer iakttaga sådan varsamhet, att man icke återigen skall behöva uppleva sådana — det kan icke hjälpas — ganska generande saker, som godkännandet av denna proposition dock innebär.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 52, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts denna dag

avlämnade proposition nr 19, angående medgivande för Stockholms stad att vidtaga åtgärder för reglering av Mälaren m. m., m. m.

Vid härefter skedd föredragning av ifrågavarande kungl. proposition hänvisades densamma till andra särskilda utskottet.

Anmälades och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser åttonde huvudtiteln;

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser vissa anslag under nionde huvudtiteln;

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser tionde huvudtiteln;

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser kapitalinvestering i statens utlåningsfonder;

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser femte huvudtiteln;

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen angår kapitalinvesteringar i statens allmänna fastighetsfond avseende socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förflyttning av viss stationsutrustning vid telegrafverket;

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser anslag till försvarsväsendets verkstadsnämnd;

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående anslag till bidrag till anskaffande av gasgeneratorer för jordbrukstraktorer;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser kapitalinvestering i statens allmänna fastighetsfond för byggnads- och inredningsarbeten vid karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, i vad propositionen avser vissa kapitalinvesteringar i fonden för förslag till statsverket; samt

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 av anslagsmedel för vissa byggnadsarbeten m. m. vid försvarsväsendet.

Anmälades tredje särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 27, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 11 juni 1937 (nr 339) om mödrahjälp, m. m. dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av fjärde stycket i övergångsbestämmelserna till lagen den 18 april 1935 (nr 113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 27, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 2 samt, i fråga om förslaget nr 28, att utskottets hemställan i utlåtande nr 3 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes tredje särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 29, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnpliktslån.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att andra kammaren beträffande utskottets utlåtande nr 5 fattade samma beslut som första kammaren.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.28 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 29 augusti.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Anmälles och bordlades tredje särskilda utskottets memorial nr 6, med för-
anledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande tredje särskilda ut-
skottets utlåtande nr 5 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till förordning om värnpliktslån.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 4.01 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 30 augusti.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de värnplikts-
lån.*

Föredrogs tredje särskilda utskottets memorial nr 6, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande tredje särskilda utskottets utlåtande nr 5 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnpliktslån.

Genom proposition nr 16 hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till förordning om värnpliktslån.

Utskottet hade i utlåtande nr 5 hemställt, att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa jämkningar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget, måtte för sin del antaga ett av utskottet framlagt förslag till förordning om värnpliktslån. I en vid utlåtandet fogad reservation hade herr Gärde m. fl. hemställt, att riksdagen måtte antaga ett av reservanterna framlagt förslag till förordning om värnpliktslån.

Enligt från kamrarna inkomna protokollsutdrag hade kamrarna vid behandlingen av utskottets ifrågavarande utlåtande stannat i olika beslut, i det att första kammaren bifallit berörda reservation, varemot andra kammaren bifallit utskottets hemställan.

Efter överbägande, huruvida och i vilken form sammanjämkning mellan kamrarnas skiljaktiga beslut lämpligen skulle kunna åvägabringas, hade utskottet i det nu föreliggande memorialet hemställt, att första kammaren, med frånträdande av sitt beträffande tredje särskilda utskottets utlåtande nr 5 fattade beslut, måtte biträda det beslut, som i ärendet fattats av andra kammaren.

Reservation hade anmälts av herr *Hagman*, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **Gärde**: Herr talman! Såsom framgår av det nyss föredragna memorialet har sammanjämkningen resulterat i en hemställan till första kammaren att med frånträdande av sitt beslut biträda andra kammarens beslut i förevarande ärende.

Då efter kamrarnas skiljaktiga beslut utskottet hade att företaga sammanjämningsfrågan, var det ju till en början utskottets uppgift att undersöka, huruvida en sammanjämkning i ordets egentliga mening kunde komma till stånd, d. v. s. ett sammanförande av de olika ståndpunkterna till en mellanståndpunkt. Med hänsyn till de principiellt olika utgångspunkterna i de båda kamrarnas beslut fann utskottet, att en sådan sammanjämkning i detta fall icke var möjlig.

Den frågan uppkom då, vilkendera kammaren — det var ju det enda sättet att åvägabringa en lösning — som skulle frånträda sitt beslut, och med hänsyn till den föreliggande situationen fann utskottet, att det i detta fall var första kammaren, som borde frånträda sitt beslut och biträda andra kammarens beslut.

Sammanjämningsförslag rörande värnpliktslån. (Forts.)

Jag behöver givetvis icke påpeka, att denna ståndpunkt, vilken också biträtts av de tidigare reservanterna inom utskottet med undantag av herr Hagman, icke på något sätt innebär ett sakligt godtagande av andra kammarens beslut. Jag tror, att dessa reservanter tvärtom alltjämt, liksom de, vilka vid omröstningen i kamrarna anslöto sig till reservationen, äro övertygade om, att den lyckigaste lösningen hade varit att finna på den väg, som första kammaren anvisat. Men då i detta fall full enighet föreligger i själva sakfrågan, ansågo sig de inom utskottet, vilka biträtt första kammarens beslut, icke kunna taga på sitt ansvar att frågan skulle falla eller ytterligare förhalas, och med hänsyn härtill har utskottet, med ett enda undantag, varit enhälligt i själva sammanjämningsfrågan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets memorial.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande memorial hemställt.

Anmälades och godkändes tredje särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 29, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnpliktslån.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.06 f. m.

In fidem
G. H. Berggren.
